

**SPOR PSİKOLOJİSİ VE TÜRKİYE’DEKİ FUTBOL
HAKEMLERİNİN HAKEMLİK
PSİKOLOJİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Hakan EYGÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İŞLETME ANABİLİM DALI

Doç. Dr. Üstün ÖZEN

ERZURUM – 2009

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

Hakan EYGÜ

SPOR PSİKOLOJİSİ VE TÜRKİYE'DEKİ FUTBOL
HAKEMLERİNİN HAKEMLİK PSİKOLOJİLERİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Üstün ÖZEN

ERZURUM – 2009

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, İşletme Anabilim Dalının Sayısal Yöntemler Bilim Dalında jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Üstün ÖZEN

Danışman / Jüri üyesi

Prof. Dr. Önder BARLI

Jüri üyesi

Yrd.Doç. Dr. Abdullah NARALAN

Jüri üyesi

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 19 / 08 / 2009

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR	VI
ŞEKİLLER	VII
TABLolar LİSTESİ	VIII
GİRİŞ	1
 BİRİNCİ BÖLÜM	 2
1. SPOR PSİKOLOJİSİ ve TARİHÇESİ	2
1.1. Dünya’da Spor Psikolojisi	2
1.2. Türkiye’de Spor Psikolojisi	4
1.3. Spor Psikolojisinin Görevleri	5
1.4. Spor Psikolojisinin Konuları	6
1.4.1. Performans Sporü	7
1.4.2. Serbest Zaman ve Kitle Sporü	8
1.4.3. Okul Sporü	8
1.4.4. Özel Gruplarla Spor	9
 İKİNCİ BÖLÜM	 10
2. FUTBOL HAKEMLİĞİNE PSİKOLOJİK BAKIŞ	10
2.1. Hakemlik ve Hakemlik Misyonu	10
2.2. Hakemliğe Değişen Bakış	11
2.3. Futbol Hakemliğinde Bulunması Gereken Özellikler	12
2.3.1. Bireysel Özellikler	12
2.3.2. Fiziksel Özellikler	12
2.3.3. Sporla İlgili Özellikler	13
2.3.4. Hakemle İlgili Özellikler	13
2.4. Hakemin Yetki ve Görevleri	13
2.5. Hakemliğin Zor Yanları	15

2.6. Hakemliğin Zevkli Yanları	15
2.7. Müsabakada Hakemin Sorumlu Tutulamayacağı Durumlar	16
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	17
3. HAKEMLER'DE BAŞARIYI ETKİLEYEN PSİKOLOJİK	
FAKTÖRLER	17
3.1. Zihinsel Faktörler	17
3.1.1. Algı	18
3.1.2. Dikkat	18
3.1.3. Kararlılık	19
3.1.4. Hafıza	20
3.2. Duygusal Faktörler	20
3.2.1. Motivasyon	21
3.2.2. Korku ve Kaygı	22
3.2.3. Özgüven	23
3.2.4. İtiraz ve Öfkeyle başa çıkma	24
3.2.4.1. Oyuncuların öfkelenmesine sebep olan durumlar	24
3.2.4.2. İtiraz ve öfkeyle başa çıkma yöntemleri	25
3.2.5. Saldırı ve Saldırganlık	26
3.3. Fiziksel Faktörler	27
3.3.1. Kondisyon	28
3.3.2. Teknik	29
3.3.3. Taktik	30
3.4. Kişilik Faktörleri	31
3.4.1. Futbolcuların Kişiliği	31
3.4.2. Hakemlerin Kişiliği	31
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	33
4. UYGULAMA	33
4.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı	33
4.2. Araştırmanın Soruları	34
4.3. Araştırmanın Ön Kabulleri ve Sınırlılıkları	35

4.4. Araştırmanın Yöntemi	35
4.4.1. Araştırmanın evreni ve örneklem uzayı	35
4.4.2. Veri toplama aracının geliştirilmesi	36
4.4.3. Anketin uygulaması ve verilerin toplanması	36
4.4.4. Anketin niteliği	36
4.4.5. Araştırmada kullanılan istatistiksel yöntemler	36
4.4.5.1. Anketin güvenilirlik analizleri	37
4.4.5.2. Araştırmada kullanılan analizler	37
4.5. Verilerin Analizi	37
4.5.1. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular	37
4.5.1.1. Demografik özellikler	38
4.5.1.1.1. Katılımcıların unvana göre dağılımları	38
4.5.1.1.2. Katılımcıların hakemlik süresine göre dağılımları	38
4.5.1.1.3. Katılımcıların hakemlik yaşına göre dağılımları	38
4.5.1.1.4. Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımları	39
4.5.1.1.5. Katılımcıların medeni duruma göre dağılımları	40
4.5.2. Katılımcıların hakemlik psikolojisi ile ilgili dağılımları	40
4.5.3. Hakemlik psikolojisi değişkenleri ile demografik özellikler arasındaki ilişkiler	42
SONUÇ	48
KAYNAKLAR	55
EKLER	58
EK 1: Anket Formu	58
ÖZGEÇMİŞ	59

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SPOR PSİKOLOJİSİ VE TÜRKİYE’DEKİ FUTBOL HAKEMLERİNİN
HAKEMLİK PSİKOLOJİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hakan EYGÜ

Danışman: Doç.Dr. Üstün ÖZEN

2009, Sayfa: 61

Jüri: Doç. Dr. Üstün ÖZEN

Prof. Dr. Önder BARLI

Yrd. Doç. Dr. Abdullah NARALAN

Spor psikolojisi, son yıllarda büyük gelişmeler gösteren bir bilim disiplini olarak sportif faaliyetlerde performansın artırılması, korunması ve iyi bir başarı elde edilmesi yolunda destekleyici, canlandırıcı katkılar sağlamaktadır. Bu faaliyetlerden biri olan futbolda, hızla büyüyen bir endüstri haline geldiği için bu durumdan payını almıştır. Futbol, içerisinde eğlence unsurunu bulundurmasının yanı sıra, bu eğlenceye çok ciddi ticari getiriler de eklenmiş durumdadır. Günden güne daha da ticari ve ekonomik bir hal almaktadır. Futbolda gelişen bu durum, futbolun bir parçası olan hakemlere ve hakemlik kurumuna bakışı da değiştirmiştir.

Çalışmada, spor psikolojisi konusu ele alınarak, Türkiye profesyonel liglerde görev alan hakem ve yardımcı hakemlerin, müsabaka öncesinde, müsabaka esnasında ve müsabaka sonrasında karşılaştıkları bazı durumların psikolojilerini nasıl etkilediği incelenmiş, ayrıca katılımcıların fikir ve düşünceleri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor Psikolojisi ve Gelişimi, Futbol Hakemleri, Profesyonel Futbol

ABSTRACT**MASTER THESIS****SPORTS PSYCHOLOGY AND RESEARCH OF REFEREE PSYCHOLOGY
ON REFEREES IN TURKISH FOOTBALL****Hakan EYGÜ****Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Üstün ÖZEN****2009, Page: 61****Jury: Assoc. Prof. Dr. Üstün ÖZEN****Prof. Dr. Önder BARLI****Assist. Prof. Dr. Abdullah NARALAN**

Sports psychology, which is showing great improvement in recent years, provides stimulating contributions by way of increasing and maintaining performance in sportive activities, and obtaining achievement. Football, which is one of these activities, has taken its share of this situation because it has become a vast growing industry. Football, in addition to presenting an entertainment factor, has also added very important commercial returns to this entertainment. Each day it is turning into a much more commercial and economic state. This situation, which is developing in football, is changing the overlook on referees and the refereeing organization.

Sports psychology has been undertaken in this study. The psychology of referees and second referees in the professional Turkish league has been investigated in situations met before, during and after a competition. Additionally, the views and thoughts of the participants were researched.

Keywords: Sports psychology and its development, Professional Football, Football Referees.

TEŞEKKÜR

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Sayısal Yöntemler Bilim Dalında gerçekleştirdiğim ve Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmanın yapılmasında öncelikle büyük bir emek ve titizlikle tecrübeleri ile yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Üstün ÖZEN'e, teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın uygulama kısmında bilgilerini esirgemeyen Doç. Dr. Sevtap ÜNAL'a,

Çalışmanın her aşamasında gösterdikleri sabır, özveri ve destekleri için aileme ve annem Necla EYGÜ'ye, teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum-2009

Hakan EYGÜ

ŞEKİLLER

Şekil 1.1. Spor Psikolojisinin Konuları	7
---	---

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 4.1. Unvana Göre Katılımcılar	38
Tablo 4.2. Hakemlik Süresine Göre Katılımcılar	38
Tablo 4.3. Hakemlik Yaşına Göre Katılımcılar	39
Tablo 4.4. Katılımcıların Yaşlarının Medyan ve Mod'u	39
Tablo 4.5. Eğitim Durumlarına Göre Katılımcılar	39
Tablo 4.6. Medeni Durumlarına Göre Katılımcılar	40
Tablo 4.7. Hakemlik Psikolojisi Değişkenleri	40
Tablo 4.8. Hakemlik Psikolojisi Korelasyonları	44

GİRİŞ

Spor psikolojisi, son yıllarda büyük gelişmeler gösteren bir bilim disiplini olarak sportif performansın artırılması ve korunması yolunda destekleyici, canlandırıcı katkılar sağlamaktadır. Spor psikolojisinin spor bilimlerindeki yerinin önemi artarken, kapsamı da o oranda genişlemektedir. Spor alanında performansın geliştirilmesi çabaları, bize sporcu ve spor insanlarını her yönüyle tanımada, kavramları iyi bilme zorunluluğunu hatırlatmaktadır. Ülkemizde, her geçen gün büyük bir ilgiyle bilimsel gelişme çabalarının artmakta olduğu spor psikolojisi alanı, materyal olarak incelendiği insan faktörünü tüm boyutlarıyla değerlendirebilmek için, spora ve insan olgusuna ilişkin kavramları iyi değerlendirmek durumunda olduğumuz için spor psikolojisine değinilmektedir.

Günümüzde futbol hızla büyüyen bir endüstri haline gelmektedir. Uzun yıllar önce İngilizler tarafından icat edildiği varsayılan ve bugün bilinen formatına getirilen futbol, sadece eğlencelik bir oyun değildir. Elbetteki içerisinde hala eğlence unsurunu fazla barındırıyor, fakat bugün bu eğlenceye çok ciddi ticari getiriler de eklenmiş durumdadır. Futbol günden güne daha da ticari ve ekonomik bir hal almaktadır.

Futbolda gelişen bu durum, futbolun bir parçası olan hakemlere ve hakemlik kurumuna bakışı da değiştirmiştir. Hakem, sadece maç yöneten bir kişi olmayıp, onun ötesinde ailesi, işi ve sosyal çevresi olan bir insandır. Toplumun her kesiminden büyük kitleler, hakemin bir insan olduğunu unutmasından olacak ki gazetelere, televizyonlara ve diğer medya organlarına demeçler verilmektedirler. Amaç, hakemi etkileyip tesir altına alınabileceği düşünülmüş olabilir. Çünkü maçların sonuçları, büyük kitleleri ilgilendirmektedir, insanlar kendi takımlarının maçları kazanmasını arzu etmektedirler. Diğer bir durum ise, bizim ülkemizde reytinge yönelik çıkışlar büyük prim yaptığından bazı insanlar bu işlerden çok para kazanmaktadır. Bazı medya organlarında, hakemler yayılım ateşine tutularak bütün öfkelerini dile getirmektedirler.

Bu çalışmamızda spor psikolojisi ele alınarak, Türkiye'deki futbol hakemlerinin psikolojik durumları araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SPOR PSİKOLOJİSİ VE TARİHÇESİ

1.1. Dünya’da Spor Psikolojisi

Spor psikolojisi, spor yapanlarda antrenmanların verimliliğini artırma, öğrenme sürecini hızlandırma, ulaşılabilecek performansın önündeki ruhsal engelleri ortadan kaldırma amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan bir spor bilimleri dalıdır. Sporla dünyanın her tarafında, her uygarlık düzeyinde gerek sporu yaparak, gerekse seyircisi olarak pek çok insan ilgilenmektedir. İşte spor psikolojisi bu evrensel faaliyet alanının birçok sorununu ele alır, ortaya çıkardığı deneysel ve teorik sonuçları özellikle sporcuların eğitiminde bilimsel yöntemlerin geliştirilmesine katkı amacıyla eğitimcilerin hizmetine sunmaktadır.¹

Spor psikolojisinin ortaya çıkış tarihi olarak 19.y.y’ın sonları gösterilse de birçok yazar kökenini antikçağa, Platon ve Aristo’ya kadar götürmektedir. Örneğin, başarılı performansın ancak belli becerilerle sağlanabileceğini savuna teknik tabanlı (technique-driven) görüşü, Sokrates’in düşünceleriyle kıyaslanarak, spor psikoloğunun eğitiminde Sokrates’in felsefesinin rolünü tartışmaktadır. Sokrates’in “kendini bilme” konusunda söylemiş olduğu “neyi bildiğini veya neyi bilmediğini bilme”, sporda, “neyi yapabileceğini bilme ve neyi yapamayacağını bilme” şeklinde ele alınmaktadır. Spor psikolojisiyle ilgili felsefeciler yalnız antikçağda sınırlı değildir. İngiliz J.Lock, Alman G. Muts, İsveçli Pestalozzi gibi felsefeci ve eğitimciler de eserlerinde insan yaşamında oyun, spor ve egzersizin psikolojik rolü ve zihinsel sağlık konularıyla ilgili bilgiler vererek spor psikolojisinin bir anlamda felsefi temellerini oluşturmuşlardır.²

Spor psikolojisi tarihinde Viktory döneminin (1819-1901) önemli bir yeri olduğuna inanılmaktadır. Bu dönemde yayınlanan kültür dergilerinde, spor psikolojisi ile ilgili ama deneysel tarzda olmayan çok sayıda yazı yayımlanmaktadır. Bu yayınlarda dile getirilen konular daha çok değişmez sportif özellikler (treyt), sportif performansın psikolojik boyutu, sağlıkta egzersizin önemi, sporda yaş, cinsiyet ve kültürün rolü konularında yoğunlaşmaktaydı.³

¹ Kuruç, Z., Spor Psikolojisine Giriş, TTB Merkez Konseyi Spor Hekimliği Kolu, Yayın No: 1, Ankara, 1992, s.96.

² Enek, M.; Cratty, B.J., Psychology and the Superior Athlete, London; The Mac Millan, 1970.

³ King, D.ve Ark., History of Sport Psychology in Cultural Magazines of THA Victorian era, Sport Psychologist, Dec.,1995, Volume 9, Number 4, ss.376-390.

Dünya’da spor psikolojisinin ortaya çıkışı 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başı gösterilmektedir. Bu tarihlerde yoğun olarak çalışılan konular motor öğrenme, reaksiyon zamanı ve öğrenmenin transferleridir. Özellikle 1800’lü yılların sonlarında odaklanılan çalışmalar reaksiyon zamanı, eşik (threshold) belirlenmesi, duygu ve dikkat gibi fiziksel ve fizyolojik konuları içermekteydi. A.B.D’de 1890 yılında G.W. Scripture kişilik gelişiminde sporun rolü ile ilgili yöntemsel çalışma yapılmış olsa da, 1898 yılında N. Triplett’in bisikletçilerle yapmış olduğu çalışma psikolojik faktörler ve sporla ilgili ilk çalışma olarak kabul edilmektedir.⁴

Birinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda Leipzig ve Berlin’de beden eğitimi öğretmenlerine spor psikolojisiyle ilgili programlar sunan enstitülerin açıldığı görülmektedir. Avrupa ülkelerinde spor psikolojisi ile ilgili ilk yazının 1901 yılında P.F. Lesgaft tarafından kaleme alınan fiziksel aktivitelerin olası yararları ile ilgili yazı olduğu bilinmektedir.⁵

Colleman Griffith, 1919-1931 yılında Birleşik Devletlerde spor psikolojisi ile ilgili 25 araştırma yayınlamış, 1925 yılında Illionis Üniversitesinde ilk spor psikolojisi laboratuvarını kurmuştur. Griffith’in spor psikolojisinde belli başlı çalışmaları, deneysel çalışmalar olup daha çok psikomotor becerilerin öğrenimi ve kişilik değişkenleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Spor psikolojisinde lisansüstü eğitime 1939 yılında başlanmış olup, 1960’lı yılların ortaları spor psikolojisinin hem bir akademik disiplin hem de ayrı bir disiplin olarak görüldüğü dönemdir. İkinci dönem 1966-1980 yılları, spor psikolojisinin akademik bir disiplin olarak yükseldiği ve laboratuvar araştırmalarının belirgin biçimde arttığı bir dönem olarak kabul edilmektedir.⁶

1970’li yılların ortalarında günümüze kadar geçen sürede ise spor psikolojisi özellikle uygulama alanında büyük bir gelişme göstermiştir. Bir başka anlatımla bir çok spor takımlarında ve hatta ulusal takımlarda spor psikologları görev almaya başlamıştır. Bu psikologların rolü, belli psikolojik becerilerin sporculara öğretilmesi olduğu kadar, danışmanlıkta yapma şeklindedir. Bu görevlerin yerine getirilmesinde iki farklı alandan kişilerin bulunduğu görülmektedir. Bu alanlar psikoloji ve spor bilimleridir. Spor

⁴ Davis, S.; ve Ark. , Norman Triplett and the Dawning of Sport Psychology. Sport Psychologist, Dec., 1995, Volume 9, Number 4, ss.366-375.

⁵ Gould, D.; Dick, S., Sport Psychology, The Griffith era, 1920-1940. Sport Psychologist, Dec., 1995, Volume 9, Number 4, 391-405.

⁶ Gould, D.; Dick, S., a.g.e., s.391-405

ortamında hangi alandan kişilerin olması gerektiği konusu, bundan birkaç yıl önce üzerinde tartışılan bir konu olmuştu. Ancak günümüzde belli bir görüş birliğine varıldığı söylenebilir. Bu görüş birliği, her iki alanın herhangi birisine mensup olanların diğer alandan bilmesi gereken konulardır. Örneğin eğer kişi, spor bilimleri alanından ise, bu kişinin gelişim, klinik, kişilik, fizyolojik psikoloji vb. bilmesi istenirken, psikoloji alanından olanların da motor gelişme, egzersiz fizyolojisi, spor sosyolojisi, spor pedagojisi vb. bilmesi istenmektedir. Belirtilen gerekçeye bağlı olarak oluşturulacak lisansüstü programların daha nitelikli kişiler yetiştireceği açıktır.⁷

1.2. Türkiye’de Spor Psikolojisi

Türkiye’de spor psikolojisi ile ilgili ilk yayına 1943 yılında Maarif Vekilliği, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü tarafından tercüme ettirilerek yayınlanan “sporun fizyo-patalojisi” isimli kitabın 173-188 sayfalarında rastlandığı belirtilmekle birlikte, yine 1943-44 yıllarında İstanbul’da bugünkü adıyla Robert Kolej’de beden eğitimi öğretmenliği yapan ve spor eğitimini Macaristan’da yapmış İlhami Polater’in Ulus gazetesinde spor psikolojisi ile ilgili yazılar yazdığı bilinmektedir. Daha sonra Lütfü Öztabağ tarafından 1973 ve 1974 yılında yayınlanan iki eserle karşılaşılmaktadır. Bunlar Spor Psikolojisi ve Antrenörlük Psikolojisi’dir.⁸

Türkiye’de spor psikolojisi alanında ilk yüksek lisans ve doktora programı 1982 yılında Ege Üniversitesi’nde başlamıştır. Bugün ülkemizde spor psikolojisi ile ilgili olarak yazılmış 20 kadar kitap bulunmaktadır. Makalelerin sayısında, özellikle 1980’li yılların sonunda belirgin bir artış olduğu görülmektedir. Günümüzde spor psikolojisindeki ağırlıklı çalışmaların spor davranışlarının bilişsel boyutu üzerinde olduğu söylenebilir. Diğer taraftan sportif ortama özgü kuram ve envanterlerin geliştirilmesi de üzerinde çalışılan konular arasında olup, bununla birlikte spor psikologlarından yardım alınarak sporcuların yarışma öncesi ve sonrası problem çözücü olarak destek sağlanmaktadır.⁹

⁷ Tiryaki, Şefik, Spor Psikolojisi Kavramlar, Kuramlar ve Uygulama, Eylül Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2000, s. 5.

⁸ Başer, Ergun., Uygulamalı Spor Psikolojisi, 3.Baskı, Bağırhan Yayınevi, Ankara, 1998, ss. 3-6.

⁹ Başer, Ergun., a.g.e

1.3. Spor Psikolojisinin Görevleri

Spor psikolojinin merkezi problemi, hareket davranışı ve spor eylemlerini içeren sistem içindeki tüm etkinliklerdir. Bir yönüyle spor psikolojisi özel bir eylem bilimidir. Spor eylemlerinin en belirgin özelliği edinme (başarı-performansa) yönelik olmasıdır. Bu nedenle spor psikolojisi, salt spor etkinliklerinin hareket ve eylem yasalarına uygunluğunu değil, aynı zamanda sportif başarının yükseltilmesinde psikolojik koşulların etki ve katkısını da araştırır. Bu yaklaşım, bir yönüyle tüm bedensel eğitim süreci içinde yer alan etkinliklerin psikolojik açıdan doğruluğu ve ilkelere uygunluğu anlamına gelir. Bu açıklamalar ışığında spor psikolojisinin görevleri iki kısımda toplanmaktadır.¹⁰ Bunlar:

a) Teorik görevi: Sportif etkinliğin psikolojik açıdan analizi yapılarak, genel yasalar ortaya konmaya çalışılır. Spor eğitimi alanında yapılacak araştırmaların öğreniminde bilgi kazanımı, özel yasalara uygun biçimde gelişmektedir. Spor psikolojisi araştırmalarında bir yanda pek çok somut spor etkinliklerinin analizini yaparak genelleştirmeye uygun yasalar elde ederiz; diğer yandan yapılan araştırmaların uygulanması sonucu, daha önceden bilinen değişik durumlar içinde ve farklı koşullar altında özel yasalara ulaşabiliriz.

b) Spor psikolojisinin pratik görevleri:

- Spor türleri için uygun olma koşullarını belirleme ve bireysel spor türlerinin psikofizyolojik ve psikolojik özelliklerini ortaya koyma,
- Optimal düzeyde bireysel başarının (performansın) gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi; optimal başarının ruhsal koşullarının ortaya konulması,
- Sporcu ve kişisel çevresi arasındaki uyumun ruhsal koşullarının belirlenmesi ve grup içinde optimal düzeyde bir grup birliği ve uyumunun geliştirilmesi.

¹⁰ Rakuvalvy, P., Sports Psychologie, Hamburg, 1980.

1.4. Spor Psikolojisinin Konuları

Spor psikolojisinin temeli, eğitim psikolojisine dayanmaktadır. Beden hareketlerinin psikolojisi, eğitimin uygulamalı psikolojisinin bir alt dalı olarak kabul edilebilir.¹¹

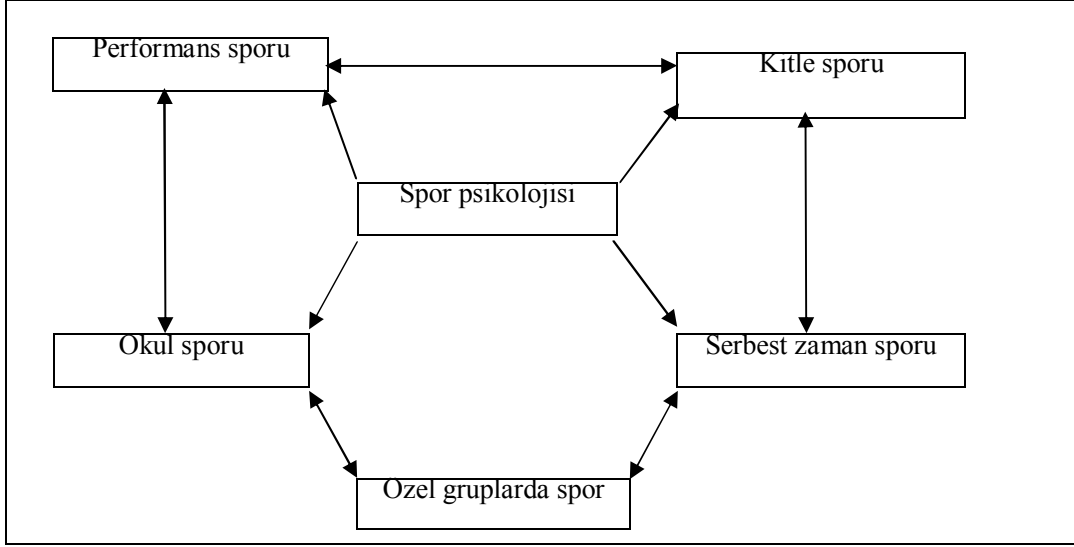
Performans sporcuları, gittikçe psikolojinin ilgisini çekmeye başlamış ve psikologlar, zirve sporundaki ruhi yüklenmelerin sınırına ulaşan çalışmalardan insan davranışlarının sevk ve idaresi hakkında ayrıntılı bilgiler öğrenebileceklerini düşünmüşlerdir. Sporcuların bile psikolojik bilgileri dikkate aldıkları ve bunlara uygun davrandıkları takdirde, daha yüksek performans göstermelerinin mümkün olduğunu fark etmişlerdir. 1960 yılından sonra, performans sporunun dinamik şekilde gelişmesiyle birlikte, spor psikolojisinde de bir değişme olmuştur. Bu sebeple spor psikolojisi, yalnız sporla ilgili performansın değil, aynı zamanda bu performansın artırılmasındaki psikolojik şartları da araştırmak zorundadır.¹²

Bu sınırlayıcı ve aynı zamanda performans sporunu hedefleyen nitelendirme, sporun hemen hemen bütün alanlarına yayılması genişlemesi sayesinde, spor psikolojisinin kendisini daha iyi ortaya koymasına yol açmıştır. Kitle, okul ve serbest zaman sporuyla özel gruplarla yapılan sporun (örneğin, yaşlılar, özürlüler veya yeniden toplumsallaştırma sporu) psikolojiden beklentileri, performansı belirleyen psikolojik şartların analizinden başka, daha uzak ve geniş hedefleri de kapsamaktadır. Bu hedefleri ise, adı geçen alanlarla ilgili faaliyet şartlarının özellikleri, kişiliği tanımlayan faktörler (örneğin, istek veya ihtiyaçlar yoluyla güdülerin sevk ve idaresi) ve ilgili sosyal yapısıyla birlikte mevcut spor durumudur. Spor psikolojisi, esas konusu olan yüksek performans sporundan hareketle kendi ilgi ve etki alanını genişletmiştir. Günümüzde spor psikolojisi, psikolojik modellerin sporda uygulanabilirliğini kontrol etmeye, bağımsız yöntemler geliştirip spora özgü hedefler belirleyerek genel psikoloji, gelişim ve kişilik psikolojisiyle sosyal psikoloji gibi psikoloji biliminin alt dallarından vazgeçmeden, kendi genel geçerliliğini güçlendirmeye çalışmaktadır. Spor psikolojisinin en önemli konuları şekilde gösterilmiştir.¹³

¹¹ Schulte, R. W., Eignungs und Leistungsprüfung im Sport, Berlin, 1925.

¹² Rakuvalvy, P., a.g.e.

¹³ Baumann, Sigurd., Uygulamalı Spor Psikolojisi, Çev. İkizler, Can; Özcan, Ali Osman., Alfa Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 16-17.

Kaynak : Baumann, Sigurd, a.g.e., s. 17.

Şekil 1.1. Spor psikolojisinin konuları

1.4.1. Performans sporu

Performans sporcusunun amacı, yaptığı sporda başarılı olmak, bu başarıyı devam ettirmek ve daha iyi hale getirmektir. Spor psikolojisi bir yandan sporcuların psikolojik özelliklerini ortaya çıkararak, diğer yandan da antrenman ve müsabaka sırasında cereyan eden psikolojik süreçleri sevk ve idare ederek, bunların sonuçlarını performansı mükemmele ulaştırıcı yönde değerlendirmeye çalışır. İdeal şartlarda, spor faaliyetinin psikolojik yönden sevk ve idaresi sporcunun kendisi tarafından yapılmalıdır. Birçok sporcu, özellikle de genç olanlar, kendi faaliyetlerinin psikolojik açıdan sevk ve idaresini, kendi başlarına yapamaz. Yönetici veya takım arkadaşlarından gelen aynı yöndeki sosyal dış etkilere ihtiyaç duyar. İnsan kişiliğinin, maddi ve sosyal çevre faktörlerinin etkileşmesiyle geliştiği göz önüne alındığında, sporcunun kendisini psikolojik olarak ayarlaması da ancak, spor alanındaki bütün faktörler dikkate alındığında başarılı olur. Bu durum bireysel ve takım sporlarında farklılık gösterir.¹⁴

¹⁴ Baumann, Sigurd, a.g.e., ss. 17-19.

Bireysel sporlarda, her sporcunun kendi psikolojik yeteneklerine uygun olan psikolojik şartların oluşturulması, hareket tekniğinin uygun olan psikolojik şartların oluşturulması, hareket tekniğinin kalitesiyle verilen taktiğe uygun hareket etmenin sevk ve idaresinin iyileştirilmesi ve bunun sürekli hale getirilmesi söz konusudur. Takım sporlarında ise, sporcunun takım arkadaşları ve rakip sporcularla birlikte oluşturduğu sosyal alan, eylemin sevk ve idaresine ilave bir psikolojik faktördür.¹⁵

1.4.2. Serbest zaman ve kitle sporu

Serbest zamanlarda yapılan spor faaliyetlerinin önemi, son yıllarda daha iyi anlaşılmıştır. Serbest zamanları spor yaparak değerlendirme; tıp mensupları, sosyolog ve psikologlar tarafından bedeni, toplumsal ve psikolojik bakımdan sağlığın korunması için, aynı ölçüde talep edilmektedir.¹⁶

Sürekli olarak değişim içerisinde bulunan toplumsal durumun spor psikolojisinden beklentisi, çeşitli spor faaliyetlerinin etkileri, organizasyonu, içeriği ve hedefleri hakkında çok yönlü görüşlerin sunulmasını kapsar. Psikolojik yaklaşımların odak noktasında performans fikri değil, aksine isteklenme sorunları, psikofiziki yüklenme, özel hedef gruplarının seçimi, spor faaliyetlerinin telafi edici etkisi ve kişisel bir amaç olarak gerçekleşen sporun kişiliği sağlamlaştıran fonksiyonuyla ilgili meseleler yer alır. Birçok kişiyi spor yapmaya iten sebepler sadece hareket ve bedeni alanla sınırlı değildir. İlişki kurma ihtiyacı, yalnız kalma korkusu, sosyal bir varlık olma ihtiyacı ve psikolojik açıdan rahatlama da en az sportif veya sağlıklı olma istekleri kadar etkilidir.¹⁷

1.4.3. Okul sporu

Psikolojik açıdan, performans sporunda, performansın mükemmelleştirilmesi, serbest zaman sporlarında da iş hayatındaki kayıpların telafisi ön plandadır. Okul sporunun psikolojik konuları ise, öncelikli eğitimle ilgili alanları kapsar. Okul sporundaki spor psikolojisiyle ilgili yaklaşımlar, gençlerin kişiliklerinin gelişimine yardım eder. Öğrenciler kişiliklerine yönelik olan değer sistemleri içerisinde yaşamalıdır. Burada beden eğitimi öğretmenine düşen görev ise, spor dersinde karşısına çıkan psikolojik fırsat ve imkanlardan sonuna kadar faydalanmaktır. Özellikle de beden eğitimi ve spor dersinin duygusal boyutu, bu dersin öğretmen tarafından bilinçli şekilde

¹⁵ Baumann, Sigurd, a.g.e., s. 20.

¹⁶ Baumann, Sigurd, a.g.e., ss. 22-23.

¹⁷ Frugh, G,D, Okul Psikolojisi, Tıpta Yenilikler, İstanbul, 1962, s.52.

idare edilmesini gerekli kılar. Eğitimin hemen hiçbir alanı, beden eğitimi ve spor dersi kadar, sosyal ilişkilerin kurulmasını veya toplum dışı davranışların azaltılmasını sağlamaz. Bu dersteki ferdi ve sosyal öğrenme süreçlerinde gelişim, kişilik ve öğrenme psikolojisiyle sosyal psikolojiye ait veriler yer alır. Spor psikolojisinin içerisinde bu veriler pedagojik ve psikolojik yeni değer ve anlamlar kazanır. Okul sporundaki spor psikolojisiyle ilgili düşünceler bütününe çeşitliliğini azaltmak pek mümkün değildir. Hem pedagojik yönden hem de beden eğitimi ve spor dersinin yapısından kaynaklanan sebeplerden dolayı okul spor, performans ve serbest zaman sporuyla çok yakın bir ilişki içerisinde dir.¹⁸

1.4.4. Özel gruplarla spor

Toplumdaki uç gruplar, her zaman spor kurumlarının programlarına katılamaz. Spor hayatının normal şartlarına uyumlarını zorlaştıran özellikleri yüzünden bu gruplardaki kişilere özel bir psikolojik program uygulanması gerekir. Söz konusu kişilerdeki fiziki, ruhi veya başka engel ve eksiklikler, onların spor yapmalarını zorlaştırır. Mesela, dil sorunu bulunan yabancılar, rehabilitasyon dönemindeki hastalar, bedeni veya zihin özürlülerle yeniden topluma kazandırılması gereken gençler bu gruba dahildir. Sosyal bütünleşme, kendini tanıma, geçici veya sürekli engelleri aşma ve bunlarla yaşamayı kabul etmede sporun önemli yardımı olur. Spor faaliyetlerine özgü psikolojik ve fiziki yüklenmeler, ilgili grupların ruhi açıdan yüklenebilirliği , sporla ilgili taleplerin sıklığı ve özürlüleri yavaş yavaş kendi kabuklarından çıkarıp onları normal spor gruplarıyla bütünleştirme imkan ve çabaları spor psikolojisine ait yaklaşımların ilgi alanlarıdır.¹⁹

¹⁸ Baumann, Sigurd, a.g.e., ss. 24-26.

¹⁹ Eberspacher, H., "Sport Psychology", Reinbek b.H. Rowohlt TB, 1984.

İKİNCİ BÖLÜM

2. FUTBOL HAKEMLİĞİNE PSİKOLOJİK BAKIŞ

Günümüzde futbol hızla büyüyen bir endüstri haline geldi. Uzun yıllar boyunca İngilizler tarafından icat edildiği varsayılan ve bugün biline formatına getirilen futbol, sadece eğlencelik bir oyun değildir, ancak içerisinde hala eğlence unsurunu fazlasıyla barındırıyor. Fakat günümüzde bu eğlenceye çok ciddi ticari getiriler de eklenmiş durumdadır. Futbol günden güne daha da ticari ve ekonomik boyutlar almaktadır.²⁰

Bu yüzden futbol müsabakalarına bakış açısı da değişmektedir. Her gün daha yüksek performans ve daha iyi sonuçlar istenmektedir. Bunun sonucunda futbol karşılaşmalarının tek amacı kazanmak olarak görülmektedir. Bu değeri meydana getiren etkenler arasında kazanmayla sporcunun elde edeceği büyük ödüller, antrenörün ya da kulübün kazanmaya aşırı değer vermesi, seyircilerin baskısı, medya kuruluşlarının baskı yaratan yayınları sayılabilir. Zaman içinde bazı değişiklikler gösteren oyun kuralları bir yandan seyir zevkini geliştirmeyi amaçlarken, diğer yandan sürekli yükselen bir performans göstermektedir. Bu özellikler futbolcuların müsabaka esnasında kurallara uymamasına neden olmaktadır. Bu aşamada hakemin rolü ve önemi müsabakaların sonucuna etki etmektedir.

2.1. Hakemlik ve Hakemlik Misyonu

Genel anlamda hakem, aralarındaki anlaşmazlığı çözmesi için iki tarafın başvurduğu kimse ya da kendine seçme yetkisi verilen bilir kişi, yargı sahibi anlamına gelmektedir. Spor kavramı içerisinde ise, herhangi bir müsabakayı, oyunu yönetmek veya idare etmek üzere, karşılıklı iki takımın haklarını çiğnemen ve tarafsızlık ilkelerine bağlı kalarak, en iyiyi gerçekleştirmek amacıyla, oyun kurallarını uygulama işi için oyun alanında bulunan kişiye “hakem”; bu kişinin saha içerisinde yaptığı hareketlerle, verdiği kararlarla ve uyguladığı yöntemlerle, icra ettiği işe ise “hakemlik” denir.²¹

Futbol hakemliği, psiko-sosyal ve bilişsel (zihinsel) yönleri olan ve futbol oyun kurallarını uygulamaya dayalı fiziksel bir aktivitedir. Futbol hakeminin yetkileri, sahaya

²⁰ Gürkan, Burak, Futbol Ekonomisi, Tam Saha TFF Aylık Spor Dergisi, Sayı 49, Kasım 2008, İstanbul, s.32.

²¹ Cej, A., Hakemlik Psikolojisi, Çeviri: Ayşe Kin, H.Ü.S.B.T.Y.O. , Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi, Yıl: 1, Sayı:1, Ankara, 1994, ss.21,23.

girdiği andan itibaren başlar, oyunun sürdüğü süreler dahil, müsabakanın bitimine kadar sürer.²²

Hakemin misyonu²³;

- Oyunun akışını mümkün olan en az müdahale ile kontrol edecek profesyonel davranışları göstermek,
- Bütün taraflara saygı göstermek ve saygı görecektir şekilde davranmak,
- Oyunu adaletle ve futbolun ruhuna uygun yönetmek.

2.2. Hakemliğe Değişen Bakış

Hakem, sadece sıradan maç yöneten bir kişi değildir. Onun ötelere yansıyan yönleri vardır. Büyük kitleler, yöneticiler, siyasetçiler, sanatçılar, ekonomi patronları müsabaka sonuçları ile ilgilenmekte, gazetelere ve televizyonlara demeçler vermektedir. Herkesin amacı, hakemi etkilemektir. Hakemlere çeşitli hediyeler ve imkanlar verilerek tesir altına alınabileceği düşünülmektedir. Hakemler tehdit edilmektedir, siyasi ve ahlaki yönden baskı altına alınmak istenmektedir. Bazı kişiler, basın yolu ile hakemlere savaş ilan etmektedir. Hakem, can kaygısına düşürülmektedir. Televizyonlarda, çoğu kere yorumcular başta olmak üzere, idam sehпасına oturtulmakta, hataları suçmuş gibi takdim edilmektedir. Bütün bunlara karşı hakem savunmasızdır, yalnız bırakılmaktadır. Gazetelerde hakemlerle ilgili olarak tek taraflı yayınlar olağandır. Herkes, hakemleri yaygın ateşine tutar, bütün öfkesini kusar. Belki hedefine kuşun atıyor ama isabet edip etmediği belli değil. Savunmasız hakemlere sahip çıkmak insanlık borcudur. Hakemlerin hataları sebebiyle takımların küme düşüklerini, şampiyonlukların kaçtığı bilinmektedir. Ancak, burada kesin bir tespit yapılabilir. Hata iyi niyetten kaynaklanıyor olabilir. Ya da kasıtlı olarak hata yapılmıştır. Arzu edilen ve önemli olan, kasıtlı davranışları önlemek olmalıdır. Basit, sıradan hakem hataları abartılmamalıdır, iyi niyetle karşılanmalıdır. Ancak tekrarlanmasına izin verilmeyerek gerekli tedbirler alınmalıdır.²⁴

²² Cei, A., a.g.e., ss.21,23.

²³ Baltaş, Acar, TFF Hasan Doğan Üst Klasman ve Üst Klasman Yardımcı Hakem Seminer Notları, İstanbul, 02-12 Ağustos 2008.

²⁴ Balcıoğlu, İbrahim, Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi, Bilge Yay., 1.Baskı, İstanbul, 2003, ss. 54-60.

2.3. Futbol Hakeminde Bulunması Gereken Özellikler

Bir kişinin futbol hakemliği yapabilmesi için bireysel, fiziksel, sporla ve hakemlikle ilgili alanlarda çeşitli özellikler taşıması gerekmektedir. Bu bölümde futbol hakeminde bulunması gereken özelliklere değinilecektir.*

2.3.1. Bireysel özellikler

- Cesaretli, dürüst ve adaletli bir kişiliğe sahip olmalı,
- Olgun ve nerede nasıl hareket edebileceğini bilen kişi olmalı,
- Otoriter olma ve lider özelliklerine sahip olmalı,
- İletişim ve kişiler arası ilişkilerinde kendini kabul ettirmeli,
- Objektif, saha içinde ve dışında güven yaratabilmeli,
- Özgüven ve önsezileri güçlü özelliklere sahip olmalı,
- İyi bir dikkat ve algı düzeyine sahip olmalı,
- Yorumlardan etkilenmeyen fakat hatalardan ders alan kişiliğe sahip olmalı,
- Pratik zekaya sahip farklı çözüm yolları bulabilen kişiliğe sahip olmalı,
- Soğukkanlı, sabırlı ve çabuk sinirlenmeyen bir yapıda olmalı,
- Sosyal yönü gelişmiş, yaşantısıyla örnek bir kişiliğe sahip olmalı,
- Ekibiyle birlikte başarılı şekilde çalışan kişi olmalı,

2.3.2. Fiziksel özellikler

- Fiziksel ve psikolojik yönden tam sağlıklı olmalı,
- Fiziksel kapasitesinin geliştirmek ve kondisyonunu korumak için düzenli olarak antrenman yapmalı,
- Sağlık kontrolünü ihmal etmemeli,
- Fiziksel özelliklerini olumsuz olarak etkileyecek sigara, uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıkları olmamalı,

* TFF Hasan Doğan Üst Klasman ve Üst Klasman Yardımcı Hakem Eğitim Seminerinde Üst Klasman Hakemleri ve Üst Klasman Yardımcı Hakemleriyle Oluşturulmuştur, İstanbul, 02-12 Ağustos 2008

2.3.3. Sporla ilgili özellikler

- Futbol oyununu ve kuralları hakkında bilgi sahibi olmalı,
- Üst düzey futbol bilgisine ve kültürüne sahip olmalı,
- Müsabaka esnasında sporcuların psikolojik durumları hakkında bilgi sahibi olmalı,
- Üst düzey sporcuların korunmasına kurallar çerçevesinde özen göstermelidir.

2.3.4. Hakemlikle ilgili özellikler

- Yaptığı işi sevmesi, kuralları iyi bilmesi ve doğru uygulaması,
- Mesleğin toplumdaki saygınlığını tehlikeye düşürecek hareketlerden kaçınması gerektiği,
- Yabancı dili iyi öğrenmeli, yabancı kaynaklardan yararlanmalı, bilgisini artırarak kendini yenilemesi gerektiği,
- Seyahat etmeyi sevmesi,
- Saygı çerçevesinde otorite kurabilmesi,
- İnsanları memnun etmenin zor olduğu, tarafsız olunması ve en önemlisi vicdani sorumluluk gerektirdiğinin bilincinde olması,
- Yurt içinde farklı insanları ve farklı kültürleri tanıma olanağı sağlaması,
- Futbolun gerektirdiği takdir hakkını adil davranmalıdır.

Bu özellikler hakemin başarılı olması için gerekli özelliklerdir. Ancak hakemin de insan olduğu, bu özelliklerin tümünü taşıyamayabileceği, futbolun hatalar oyunu olduğunun bilincine sahip olunarak, müsabakalarda yapılan hataların art niyetli olarak yapılmadığı unutulmamalıdır. Kısaca hakemler ve hakemlik kurumu korunmalı ve yıpratılmayarak her yönden geliştirilmelidir.

2.4. Hakemin Yetki ve Görevleri

Her maç, oyun kurallarını uygulamada tam yetkili olarak atanan bir hakem tarafından yönetilir.²⁵

²⁵ Federation Internationale de Football Association, Laws of the Game 2008/2009, Çeviri: T.F.F., İsviçre, 2008, ss. 21-22

Hakem;

- Oyun kurallarını uygular,
- Oyunu, yardımcı hakemler ve varsa dördüncü hakem ile işbirliği içinde yönetir,
- Kullanılan her topun belirtilen özelliklere uygun olup olmadığını kontrol eder,
- Oyuncuların giysilerinin belirtilen özelliklere uygunluğuna karar verir,
- Oyunun süresini belirler ve oyun ile ilgili kayıtlarını tutar,
- Kuralların herhangi bir şeklinde ihlali veya diğer bir sebepten gerekli görürse, oyunu durudur, geçici olarak erteler veya tatil eder,
- Bir oyuncunun ciddi sakatlandığı kanısına varırsa oyunu durdurur ve o oyuncunun oyun alanından çıkarılmasını sağlar, sakatlanan futbolcu oyun alanına ancak oyun yeniden başladıktan sonra dönebilir,
- Bir oyuncunun hafif sakatlandığı kanısına varırsa oyunu top oyun dışı oluncaya kadar devam ettirir,
- Kanayan yarası olan bir oyuncunun oyun alanından çıkarılmasını sağlar. Bu oyuncu ancak hakemin kanamanın durduğuna kanaat getirmesi halinde hakemin işareti ile oyun alanına dönebilir,
- Oyunu durdurmakla, ihlali yapan takıma bir avantaj sağlayacağı hallerde oyunu devam ettirir, Düşündüğü avantajın oluşmaması halinde yapılan ihlali cezalandırır,
- Bir oyuncunun aynı anda birden fazla ihlal yaptığı durumlarda daha ağır olanı cezalandırır,
- İhtar veya ihraç gerektiren bir ihlal yapan oyuncuyu gerekli şekilde cezalandırır. Gerekeni o anda yapmazsa, topun oyun dışı olduğu anda yapmalıdır,
- Sorumlu bir şekilde hareket etmeyen takım yetkililerini cezalandırır ve gerekirse oyun alanından ve çevresinden uzaklaştırır,
- Kendisinin göremediği durumlarda, yardımcı hakemlerin verdiği bilgiye göre hareket eder,
- Yetkili olmayan kişilerin oyun alanına girmemesini sağlar,
- Durmuş olan oyunu tekrar başlatır,

- Oyunculara ve/veya takım yetkililerine ve maç öncesinde, maç sırasında ve maç sonrasında meydana gelen olaylara karşın alınan disiplin tedbirleri hakkında bilgi içeren maç raporlarını ilgili kurumlara verir.

2.5. Hakemliğin Zor Yanları

Hakemlik, bazı kişiler tarafından çok kolay olduğu düşünülmektedir. Ancak hakemlik gerçekte zor bir iştir.*

- İnsanları memnun etmek zordur,
- Vicdani sorumluluk gerektirir,
- Tarafsız olmayı gerektirir,
- Profesyonel bir iş değildir,
- Fiziksel ve zihinsel güç gerektirir,
- Çok sabır ve çabuk sinirlenmeyen bir yapı gerektirir,
- Yorumu açıktır,
- Baskı altındadır,
- Doğrulardan çok yanlışları gündeme gelir,
- Herkes kazanmak ister,
- Deneyim kazanmak zaman alır,
- Anlık karar almayı gerektirir,
- Taraftarı yoktur, binlerce kişinin önünde tek başınadır,
- Yıllarınızı verdiğiniz halde bir anda vazgeçmek zorunda kalabilirsiniz.

2.6. Hakemliğin Zevkli Yanları

Hakemliğin zor yanları olduğu kadar, zevkli yanları da vardır.*

- Adalet dağıtma sorumluluğu verir,
- Farklı kültürleri tanıma olanağı sağlar,
- Saygınlık kazandırır,
- Futbol ailesinin üyesi olma fırsatı verir,
- Ekip ruhunu geliştirir,
- Maddi katkı ve seyahat etme olanağı sağlar.

* TFF Hasan Doğan Üst Klasman ve Üst Klasman Yardımcı Hakem Eğitim Seminerinde Üst Klasman Hakemleri ve Üst Klasman Yardımcı Hakemleriyle Oluşturulmuştur, İstanbul, 02-12 Ağustos 2008

²⁶ FIFA, a.g.e., s.23.

2.7. Müsabakada Hakemin Sorumlu Tutulamayacağı Durumlar

Bir hakem (veya görevliyse bir yardımcı hakem veya dördüncü hakem) aşağıdaki durumlardan sorumlu tutulamaz.²⁶

Bir oyuncu, yönetici veya seyircinin herhangi bir şekilde yaralanmasından veya sakatlanmasından, herhangi bir mala gelebilecek zararlardan, oyun kurallarına dayalı olarak, hakemin bir maçı durdurması, oynatması veya yönetmesi ile ilgili alacağı kararlar dolayısıyla herhangi bir kişi, klüp, şirket, dernek veya diğer kuruluşların uğradıkları veya uğrayacakları kayıplardan sorumlu tutulamaz.

Bunun kapsamı içinde olanlar:

- Oyun alanının veya çevresinin durumu veya koşullarından veya hava şartlarından dolayı bir maçın oynanıp oynanmaması ile ilgili alacağı karar,
- Herhangi bir nedenle bir maçın tatil edilmesi ile ilgili alacağı karar,
- Bir oyunda kullanılan bütün gereç ve malzemenin (kale direkleri, bayrak direkleri ve top dahil) durumu ile ilgili alacağı karar,
- Bir oyunun seyirci müdahalesi veya tribünlerdeki olaylar dolayısıyla durdurulup durdurulmaması ile ilgili alacağı karar,
- Sakatlanan bir oyuncunun tedavi maksadı ile oyun alanından çıkarılması için oyunun durdurulup durdurulmaması ile ilgili alacağı karar,
- Bir oyuncunun herhangi bir gereç veya giysisine izin verilip verilmemesi ile ilgili alacağı karar,
- Oyun alanı çevresinde herhangi bir kimsenin (takım ve stad görevlileri, güvenlik personeli, fotoğrafçılar veya diğer medya mensupları dahil) bulunmasına müsaade edilip edilmemesi ile ilgili alacağı karar,
- Oyun kurallarına göre verdiği veya FIFA, konfederasyon, ulusal federasyon veya lig yöntem ve yönetmeliklerine göre oynanan bir maçtaki yetkilerine bağlı olarak verdiği herhangi bir karar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HAKEMLER'DE BAŞARIYI ETKİLEYEN PSİKOLOJİK DURUMLAR

Başarı kavramı, hakemlerde iki yönden ele alınmaktadır. Birincisinde, bir hakemin fiziki faaliyetini (performansını) yerine getirmesi süreci olarak değerlendirilir. İkincisinde ise başarı, müsabakanın her yönüyle sağlıklı bir şekilde bitirilmesini değerlendirebilir.

Müsabakada hakemlerin daha iyi performans ortaya koyabilmesi için fizyolojik, duygusal ve sosyal faktörler özel olarak futbola ve futbol oyununun pozisyonel istemlerine göre geliştirilmesi gerekir. Zihinsel faktörler; hakemin algılama gücü, dikkati, kararlılığı ve hafıza durumu ile ilgilidir. Duygusal faktörler; motivasyon, korku ve kaygı, özgüven, itiraz ve öfke ile başa çıkmak, saldırı ve saldırganlık gibi özellikler yer alır. Fiziksel faktörler; futbol oyununun istemde bulunduğu dayanıklılık, sürat, koordinasyon, teknik, taktik gibi özellikler ve sosyal faktörlerden de liderlik, ekip ruhu (işbirliği, yardımlaşma, paylaşma), kişilik faktörleri gibi özellikler yer alır. Bu bütünsel yaklaşım içinde bir parçanın eksikliği ve başarıyla yerine getirilememesi diğer bütün parçalarında olumsuz etkilenmesine neden olabilir.²⁷

3.1. Zihinsel Faktörler

Müsabakada veya hayatın diğer aşamalarında başarıya yönelik hareketlerin seyrinin sevk ve idare edilmesinde zihinsel süreçlerin çok önemli bir rolü vardır. Algı, dikkat, öğrenme, hafıza gibi süreçlerle zekadan meydana gelen zihinsel yetenek ve beceriler, alınan bilginin işlenmesinde ilk şartı oluştururlar. Fakat bunlar, bilginin işlenmesi sürecine tek başlarına etki etmezler. Hakem burada zihinsel ve duygusal faktörlerle hareket ederek oyuncularını ve seyircileri sürekli olarak etkilemektedir..²⁸

²⁷ Konter, Erkut, Spor Psikolojisi ve Futbol , Saray Yay., Doktora Tezi, 1.Baskı, İzmir, 1996, s. 68.

²⁸ İkizler, Can; Karagözoğlu, Cengiz, Sporda Başarının Psikolojisi, Alfa Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, Temmuz, 1997, ss. 9-10.

3.1.1. Algı

Algı, içimizde ve dışımızda gelişen olayların farkına varmak ve duyuları yorumlama, onları anlamlı hale getirme sürecidir. Algı sayesinde insanın zihinselinde kendisi ve mevcut çevresi hakkında bir resim oluşmaktadır.²⁹

Algıyı etkileyen en önemli faktör sosyal çevredir. Fiili veya hayali bir sosyal baskı altındayken, çoğunluğunun fikrine uyma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Kamuoyu, seyirciler veya politik beklentiler algılayan kişi üzerinde bir baskı oluşturabilir. Dış etkenlerden gelen baskı ve itirazlar algılamayı bozduğundan, bu tür durumlarda hakemlerde algılama hatasından kaynaklanan yanlış değerlendirmelerde bulunabilirler.³⁰

Örneğin hakem, bir pozisyonda vermiş olduğu kararın farklı kişiler tarafından çok değişik algılandığı bunun sonucunda dışardan gelen baskılar hakemin bir başka pozisyonu yanlış algılanmasına sebep olur. Bu da gösterir ki gelen baskılar algıyı bozmaktadır. Bir diğer durumda hakemin oyunun seyrine olumsuz yönde etkileyecek sporcu, teknik sorumlu v.b. gibi kişileri önceden algılaması sonucu önceden müdahale (pro-aktif davranış) edip gerekli müdahaleyi yapması gerekmektedir..

Yukarıda anlatılan sebepler, aynı objektif çevrenin farklı kişiler tarafından çok değişik algılandığı ve güdülerin sevk ve idaresinde özel değişikliklere yol açtığını göstermektedir.

3.1.2. Dikkat

Düşünme, algılama ve hayal etmeden meydana gelen psikolojik fonksiyonların bilinçli bir şekilde harekete geçirilmesini “dikkat” olarak tanımlıyoruz. Hiçbir ayrıntıyı kaçırmamak için duyu organları, dikkate konu olan kişi veya olaylara yönelir. Örneğin, gözler bir noktaya dikilir. Duyu organlarının aldığı tavırla paralel olarak, sporcunun bedeninde de bir ayarlama meydana gelir.³¹

Hakemler her zaman hedefte olduğu için müsabaka öncesi, müsabaka esnasında ve sonrasında her zaman dikkatli olmaları gerekir. Müsabaka esnasında çok fazla uyarıya maruz kalındığından, hakeme bunların değerlendirme kapasitesi de aşırı

²⁹ Morgan, C.T., Psikolojiye Giriş Ders Kitabı (Çev. Karakaş, Şevki), Hacettepe Ün., Psikoloji Bölümü Yayını, Ankara, 1980, s.266.

³⁰ Morgan, a.g.e., s.265.

³¹ Baumann, Sigurd, a.g.e., s.195.

yüklenir. Bu durumda hakem de, gelen uyarılar arasında bir seçim yapmak zorunda kalır. Kaygı, stres, gürültü vb. gibi birtakım sebeplerden dolayı hakemin bir müsabaka faaliyetinden gelen uyarılar arasından dikkatini yoğunlaştırması gereken uyarıları seçmesi zorlaşır, hatta tamamen engellenebilir. Bu duruma bağlı olarak meydana gelen zihinsel ve fiziksel yorgunluk, ilgili müsabaka faaliyetine ait problemin çözümüne ve doğru karar vermeye yönelik davranışlarda bulunma ihtimalini de zayıflatabilir. Gelen bilgilerin içeriklerinde bariz birtakım farklılıklar bulunması, bu seçim işini kolaylaştırır.³²

3.1.3. Kararlılık

Sporla uğraşan kişiler, çeşitli ihtimaller arsında karar vermek zorundadır. Oyun alanında alınan kararlar saniyenin binde birinde verilir. Karar sürecinin gözden geçirilmesi hakemlere, durumun imkan verdiği bazı durumlarda hızlı karar vermekten kaçınmaları ve son kararlarını açıklamadan önce daha fazla bilgi toplamaları gerektiğini gösterir. Hakem ayrıca durumla ilgili gerçeğin, algılayıcısının vereceği kararı ve eylemin etkileyeceğini anlamalıdır.³³

Örneğin; bir futbolcu topu aldıktan sonra hemen pas vermeyerek, birkaç kez solda sağa doğru topu sürmekte ve bu arada da takım arkadaşlarına bakınmaktadır. Oyuncular ve antrenörün kendisini defalarca ikaz etmesine rağmen bu futbolcu, çok nadir olarak topu süratle ve doğrudan oyuna sokmuştur. Bu oyuncu, ihtimalleri algıladıktan sonra bunlardan birisini tercih etme ve pasını doğru yere atma konularında süratle bir karara varmayı başaramamıştır.³⁴

Hakemlerde müsabakada kararlarını verirken kendinden emin şekilde olmalıdır. Çünkü kararlı şekilde verilen bir faulün inandırıcılığı hakemin düdük tonuyla ve beden diliyle kararında ne kadar doğru ne kadar yanlış olduğunu ifade eder. Beden dilimiz biz sustuğumuzda da konuşmaya devam eder. Araştırmalar bilginin %60'ının görsel olarak ve sadece %10'unun kullanılan kelimeler aracılığıyla alındığını göstermektedir. Uygun ölçüde ve uygun şekilde kullanılan beden dili, hakemin kendine güvenini, verdiği karara hakimiyetini ortaya koyduğu yönünde bir anlam taşır. Bu nedenle, beden dili etkin bir şekilde kullanımı iletişim açısından büyük önem taşıdığı gibi, hakemin müsabakada kararlılığını da gösterir.

³² Rushall, B. S., Lippman, L.G., The Role of Referees In Physical Performance, International Journal of Sport Psychology, 1997, Volume 29, ss.57-72.

³³ Baltaş, Acar, TFF Hasan Doğan Üst Klasman ve Üst Klasman Yardımcı Hakem Semineri Notları, İstanbul, 02-12 Ağustos 2008.

3.1.4. Hafıza

Edinilmiş bilgi, tecrübe ve becerilerin daha sonraki antrenman veya müsabakalarda aynı şekilde veya geliştirerek tekrarlanabilmesi için bunların zihinde saklanması müsabakada başarılı olmanın şartlarından biridir.³⁵

Uzun süreli hafızanın sporda ayrı bir yeri vardır. Bu hafızanın özellikle topla oynanan müsabakada belli hareketlerin ne şekilde cezalandırılacağıyla ilgili kurallar hakkında bilgileri içerir. Eğer bir sporcu veya hakemden “tecrübeli” diye bahsediliyorsa, çoğunlukla onun, güçlü bir uzun süreli hafızaya sahip olduğu ve bilgisini müsabakada uygun bir şekilde ortaya koyduğu anlatılmak istenmektedir.³⁶

Eberspacher’in amerikan futbolu oynayan sporcular üzerinde yapmış olduğu çalışma, hafızanın yapısını anlamamıza yardımcı olur. Bu çalışmada, kendisine faul yapılan bir sporcunun, aradan belli bir süre geçtikten sonra, bu faulle ilgili ayrıntıların ne kadarını hatırladıkları araştırılmıştır. Yapılan bir faulün üzerinden birkaç dakika geçtikten sonra oyunculara sorulduğunda, bunlar, faulün kim tarafından ve nasıl yapıldığını hatırlayamamışlardır. Halbuki, faulden hemen sonra (en geç 20 saniye sonra) bu faule maruz kalan oyunculara aynı soru yöneltildiğinde onlar, olayı bütün ayrıntılarıyla anlatmışlardır. Bu sporcuların aynı olayı daha sonra da, olduğu gibi hatırladıkları görülmüştür. Olayın hemen ertesinde veya bir müddet geçtikten sonra olanların net bir şekilde hatırlanmasının sebebi, sorulan soruya dikkatlerin faule yönelmesi ve böylece konunun uzun süreli hafızada saklanması teşvik edilmiş olmasıdır.³⁷

3.2. Duygusal Faktörler

Psikolojik başarının ikinci seviyesinde yer alan duygusal faktörler, içimizde gelişen olaylarla dışımızdaki mevcut duruma ait şartların veya somut bir beklentiye ait gerçekleşme ihtimalinin değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkar. Bu değerlendirmenin sonucuna bağlı olarak sporcularda ve hakemlerde, sevinç ve gurur gibi olumlu veya öfke, korku, isteksizlik ve stres gibi olumsuz duygular gözlenir. Müsabakada duygusal

³⁴ Baumann, Sigurd, a.g.e., s.189.

³⁵ İkizler, Can; Karagözoğlu, Cengiz, a.g.e., s.33.

³⁶ Gabler, Hans, Nitsch JR, Singer R., Einführung in Sport Psychology, Schorndorf, Hofmann, 1986, s. 55.

³⁷ Eberspacher Hans, Sport Psychology, Reinbek b.H. Rowohlt TB, 1984, s. 110.

faktörlerle ilgili araştırmalara en çok konu olan motivasyon, korku, stres ve saldırganlık bu bölümde anlatılacaktır.³⁸

3.2.1. Motivasyon

Motivasyon, bir harekete geçirme etkisiyle ve yaşanan koşullara bağlı olarak spor faaliyetine yol açan ve bu faaliyeti sürdüren süreç olarak tanımlanabilir. Bir motivasyon süreci içerisinde hem zihinsel, hem de duygusal faktörler etkili olur. Son zamanlardaki çalışmalar, motivasyonun daha çok zihinsel bir süreç olduğu şeklindeki görüşü destekler niteliktedir.³⁹

Örneğin, kendisinden çok daha güçlü bir takımla mücadele eden takım, harcadığı çabanın arzulan eylem sonucuna ulaşmada etkisiz kalacağını fark etmesi, oyun üzerindeki kontrolünün kaybolmasına yol açar. Diğer bir durum ise, oynayacağı bir müsabakayı kaybettiği takdirde küme düşme tehlikesi olan bir takımın oyuncularının da müsabakanın kontrolünü etkileyecektir. Kontrolün kaybı, aşırı isteksizlik yaratan bir durum olarak yaşanır. Bu isteksizlik de, olumsuz birçok durum ve davranış şekillerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırır. Hakem bu durumda müsabakaya konsantre olmayıp, motivasyonu yüksek seviyede değilse müsabakanın kontrolü hakemin elinden çıkacaktır. Kontrolün bulunmaması hayal kırıklığı, saldırganlık, korku, stres gibi birçok başka durumu da peşinden getirir.⁴⁰

Motivasyon ve müsabakada başarı konularıyla ilgili olarak bahsedilmesi gereken son önemli nokta da, seyircilerin varlığıyla cesaret verici veya kırıncı tavırları ile sporcu ve hakem motivasyonunu ne şekilde etkilediğidir. Hakemin bir pozisyonda vermiş olduğu kararın seyircilerin tarafından farklı şekilde algılandığından, seyircilerin varlığı, aktivasyon düzeyinin artmasına paralel olarak hatalı tepkilerin daha sık tekrarlanmasına sebep olur, hakemin motivasyonunu ve başarısını olumsuz yönde etkiler. Bu durum özellikle bulunduğu klasmanda müsabaka tecrübesi az olan hakemlerde bariz şekilde kendini gösterir. Bir diğer durum ise; müsabakanın önem ve kalitesine göre seyircinin fazla olduğu maçlarda müsabaka öncesi hakemin bunu görmesi motivasyonunu artırıcı yönde etki eder. Çünkü böyle önem derecesi büyük müsabakaya çıkmak her hakem için

³⁸ Ilg, H., Motivation and Emotion in Sport Psychology, Frankfurt a.M.Harri Deutsch, 1991, s. 108.

³⁹ Baysal, Can; Tekarslan, Erdal, Davranış Bilimleri, İ.Ü. İşletme Fak.Yay., İstanbul, 1998.

⁴⁰ İkizler, Can.; Karagözoğlu, Cengiz., a.g.e., s. 47.

kendini gösterme ve kabul ettirmekten dolayı önemlidir. Artık bu andan itibaren seyircilerin varlığı, hakemin motivasyonunu güçlendirir.⁴¹

3.2.2. Korku ve kaygı

Korku, tehlike ya da tehdit dolu bir durum, nesne veya olayın algılanması, ya da sadece düşünülmesi sırasında insanların gösterdiği tepkileri anlatır. Bir ruhsal tepkinin temel şartı, gerçek veya muhtemel bir tehdit halinin bulunmasıdır. Gerçek korku, somut olarak tehdit edici bir nesneye yönelik olabilir.⁴²

Örneğin, hakemin müsabaka esnasında saha zeminin kötü olmasından dolayı sakatlanma riski olması veya etkili şekilde koşamamasıdır. Tehdit edici bir duruma yönelik olabildiği için müsabakada başarısızlık korkusuna neden olabilir. Yine hakemin önemli bir maça çıkacağı zaman, o maçtan önceki hafta müsabaka verilmesi halinde hem fiziksel hem de psikolojik olarak aşırı yüklenmeler sonucu ortaya çıkan stres de, korkuya yol açan şartlardan biridir. Buradaki durumun ortadan kaldırılması için hakemin çıkacağı bir önceki hafta maç verilmeyerek psikolojik olarak rahatlaması sağlanır. Korkunun ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirlerin alınabilmesi için öncelikle, ortaya çıkan korku belirtilerinin sebepleri araştırılarak bunları çözecek metotlar geliştirilmelidir.

Kaygı, normalde korku duygusu uyandırmayacak nitelikteki uyarıların birtakım korku tepkilerine yol açması halidir. Evrensel özellik gösteren kaygının özel olarak futbol ve futbolun tüm unsurları üzerinde nasıl etkilerde bulunabileceğine açıklık getirilmesi gerekir. Ancak böylelikle bu unsurların ortaya koyacağı performansında daha başarılı olabilir ve kapasitelerini daha verimli olarak gerçekleştirebilir.⁴³

Hakemlerin etkisi altında kaldığı bir çok stres faktörleri vardır. Bu faktörlerin her biri hakemin kaygı düzeyinde etkili olabilir. Bir hakem ne kadar yüksek motorik, teknik, ve taktik rezervlere sahip olursa olsun bunu maç içinde ortaya çıkaramıyorsa bu hiçbir anlam ifade etmez. Bu nedenle hakemin performansını ortaya koyabilmesi sadece fizyolojik bir olgu olamaz. Hakemin performansını ve becerisini kullanabilmesinde onun psikolojik durumu oldukça önemlidir. Hakemin performansını başarıyla ortaya

⁴¹ TFF Hasan Doğan Üst Klasman ve Üst Klasman Yardımcı Hakem Eğitim Semineri Notları, İstanbul, 02-12 Ağustos 2008.

⁴² Gabler, Hans, Individuelle Voraussetzungen der sportlichen Leistung und Leistungsentwicklung, Schorndorf, Hofmann, 1988.

⁴³ Gabler, Hans, a.g.e.

koymasında sahip olduğu kaygı düzeyi, bu nedenle çok önemli olmaktadır. Çünkü hakemin sahip olduğu kaygı düzeyi maçın gidişatını olumsuz yönde etkileyebilir.⁴⁴

İnce beceri gerektiren sporlar ile kalın beceriler gerektiren sporlarda bile kaygı düzeyi farklı olacaktır. Hakemlik, ince beceriler gerektirir, çünkü karar vermektedirler ve bu karar saniyenin binde birinde verilir. Müsabakanın sonuna doğru hataların artma sebebi yorgunlukla birlikte beyne giden oksijen miktarı azalır, kan basıncı artar ve kalp dakikalık atım sayısını yükseltmeye başlar. Bu fizyolojik bir olgudur. Muhakemesi maçın başında ve ortasında olduğu kadar parlak olmayabilir. Bir diğer sebep de baskı olabilir. Çünkü baskı algıyı bozmaktadır.⁴⁵

Kaygı kaçınma davranışı doğurur. Hata yapan hakemlere ceza olarak müsabaka vermemek kaçınma davranışı doğurur. Hata yapma ihtimalini artırır çünkü kararlar duyguların etkisi altındadır. Olumsuz duygular beynin karar bölgelerini daha çok etkiler. Risk ve kayıpla karşılaştığımızda, riskten kaçan kararlar, daha fazla kaybetmeyi önlemeye yönelik kararlar alır. Bu yüzden hakemler de kaçınma davranışı ile değil, yönelme davranışı ile başarıya ulaşır.⁴⁶

3.2.3. Özgüven

Kendine güven, hayata karşı yapıcı ve olumlu bir bakış açısını ve kendi gücüne inanmayı gerektirir. Özgüven kavramı kültürümüzde zaman zaman farklı ve hatta çelişkili anlamlar ve çağrışımlar taşıyor. Bu yüzden “kendine güven” duygusuna sahip olmaya çok fazla özeniliyor. Ancak yapıcı, gerçekçi ve girişimci özgüvenle, hayalci, gerçekdışı ve bir bakıma savunmacı özgüveni birbirine karıştırıyoruz. Kendine güveni bazen olur olmaz “kabadayılık” gibi algılıyoruz.⁴⁷

Hakemin bir müsabaka sonrası aldığı olumlu, tutarlı ve anlaşılabilir tepkiler kendisiyle ilgili bilgi verir. Neyi yapabildiği neyi yapamadığını bilir ve kendini tanır. Buna karşılık çevreden çelişkili ve istikrarsız tepkiler alırsa, her yönetilen müsabaka için çevreden onay bekler hale gelir. Onaylandığı ya da başardığı zaman özgüveni artar,

⁴⁴ Dohmen, J.Tomas, The Influence of Social Forces: Evidence From the Behavior of Football Referees, International Journal of Sport Psychology Maastricht University, Netherlands, January 14, 2008.

⁴⁵ Baltaş, Acar, a.g.e.

⁴⁶ Baltaş, Acar, a.g.e.

⁴⁷ İkizler,C., “Sporda Başarıyı Etkileyen Psikolojik Faktörler ve Psikolojik Antrenman”, M.Ü. Sağlık Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1993

onaylanılmadığı ya da başaramadığı zaman ise düşer. Sonuç olarak özgüven gösterilen ve elde edilen başarılarla bağlı olduğu söylenilebilir.⁴⁸

3.2.4. İtiraz ve Öfke ile başa çıkma

Müsabakada başarıyı etkileyen önemli faktörlerden birisidir. Duyguları kontrol etmek, onları baskı altında tutma anlamına gelmez. En mutlu olduğu durumda bile, sporcu bu mutluluğun bilincinde olmalı ve onu bilinçli yaşamlıdır. Bu şekilde sporcu heyecan verici uyarıcıları bastırmayıp onları olumlu olarak yaşar, kontrol altında tutar ve onlara hakim olur ve böylece de onların kendiliğinden eylem güdüsü olarak etmenlerini engeller.⁴⁹

Hakemin, itirazlara başa çıkabilmek için, öfkeyle başa çıkma metotlarını bilmek kadar ihtiyaç duyduğu şey kuralları eşit olarak uygulamaktır. Bu sayede oyuncuların saygısını ve güvenini kazanır. Bu saygı ve güven kazanılmadığı zaman itirazla karşılaşabilecek ve üstelik itirazı yaratan kişi olarak algılanabilecektir.

Hakemin itirazla başa çıkabilmede bilmesi gereken iki önemli durum vardır. Bunlar itirazı tanımlayabilmesi ve oyuncuda öfke yaratan durumu anlayabilmesidir. İtirazı tanımlamak; oyuncunun hakemin hangi kararından dolayı itiraz ettiğini anlayabilmesidir. Öfke yaratan durum ise; hakemin vermiş olduğu karar mı, rakip oyuncunun yapmış olduğu hareket mi yoksa seyircinin tutumundan mı kaynakladığını anlayabilmesidir.⁵⁰

3.2.4.1. Oyuncuların öfkelenmesine sebep olan durumlar

- Hakemin çok takdir hakkı kullanması,
- Oyuncuların kararları yeterince adil ve eşit bulmaması,
- Bariz pozisyonlarda yanlış bir karar ya da görmezden gelme,
- Avantaj kararını doğru uygulamaması,
- Avantaja bırakılacak durumlarda kararsızlık göstermesi,
- Rakiple karşı karşıya gelinen durumlar,
- Oyuncuların takım arkadaşlarıyla, antrenörleriyle ve taraftarlarıyla karşı karşıya geldiği durumlar,
- Müsabakanın dışında, önceden meydana gelen durumlar,

⁴⁸ Baltaş, Acar, a.g.e.

⁴⁹ Baumann, Sigurd, a.g.e., s.189.

⁵⁰ Baltaş, Acar, a.g.e.

- Hakemin kızgınlığını kontrol edemediği ve öfkesine yenildiği durumlarda verdiği kararlar.*

3.2.4.2. İtiraz ve Öfkeyle başa çıkma yöntemleri

Algıyı belirleyen yüzde seksen ile doksan beş arasında bir oranda önceki düşüncelerimizdir. Baskı, yorgunluk algıyı bozmaktadır. Dolayısıyla oyuncular, müsabaka esnasında yaşanan bir olay karşısında kendi duygu kayıtlarından bir tepki gösterebilirler. Hakemler, potansiyel olarak duygusal patlamaları yaşayabilecek oyuncuları yönetmek için yöntemler öğrenmeli ve uygulamalıdır. Birçok hakem, itiraz ile karşılaşmaktan kaygı duyar. Bu kaygı, zaman zaman duygusal ve sert bir tepki göstermesine neden olur. Hakem gerek duygusunu, gerekse itirazı kontrol altında tutamadığı zaman herkes kaybeder. Hakem sıklıkla, itirazı neyin yarattığını bilemez. İtirazın maç esnasında meydana gelmiş basit bir nedeni de olabilir, oyuncunun özel yaşamından kaynaklanan çok daha karmaşık nedeni de olabilmektedir.⁵¹

Her şeyden önce bir profesyonel olarak hakem, başkalarının olumsuz duygusunun kendisine bulaşmasına engel olmalıdır. İtirazla karşılaşıldığında da yapılacak en önemli şey, yapılanı ve söyleneni kişisel almamaktır. Hakem bu gibi durumlarda özellikle reaktif olmamalı, basit cümlelerle ve doğrudan kendini ifade etmelidir. Hakem itirazı anladıktan sonra burada takılıp kalmamalı, müsabakaya devam etmelidir. İtiraz sırasında “etkin dinleme” bir teknik olarak uygulanmalıdır. İtiraz edenle tartışmamak, ikna etmeye gayret ederek öfke nöbetlerini engellemek mümkün olabilir. İtirazı doğal kabul ederek tehdit altında hissetmemesi ve güveneli davranış sergilemesi, uygun sözcüklerle, ezmeden ezilmeden kararını açıklaması hakemin sonuç almasını kolaylaştıracaktır. Oyuncu, itirazı sırasında öfkeli ise, bu öfkesini fark etmesini sağlamak önem taşır. Çünkü oyuncu, öfkesiyle yüzleşmez ve bunu çözmezse bu daha sonra yüzeye çıkacaktır. Eğer hakemler, öfke ve olumsuzluğun oyuna bulaşmasına izin verirlerse kontrolü kaybedebilirler. Eğer kontrol kaybolursa, birçok sarı ve kırmızı kart bunu izler, oyuncu ve seyirci mutsuz olur, hakem endişe yaşar ve kargaşa oluşur.

* TFF Hasan Doğan Üst Klasman ve Üst Klasman Yardımcı Hakem Eğitim Seminerinde Üst Klasman Hakemleri ve Üst Klasman Yardımcı Hakemleriyle Oluşturulmuştur, İstanbul, 02-12 Ağustos 2008.

⁵¹ Baltaş, Acar, a.g.e.

Öfkenin pozitif çözümü, oyuncunun oyundan düşmemesini ve doğacak kötü sonuçları daha fazla büyümeden proaktif davranış göstererek engellenmesi sağlanır.⁵²

3.2.5. Saldırı ve saldırganlık

Saldırganlık ve şiddet olayları spor alanının da büyük önem taşır. Hem müsabakada yer alan sporcuların birbirine karşı, hem taraftarlar/seyirciler arasında, hem de hakeme karşı bu tür olaylar yaşanmaktadır. Bunların yaşanması ilk bakışta sporla bağdaşmayan olaylar olarak kabul edilse de, bu olaylara karışanlar davranışlarına çeşitli gerekçeler bulmaktadır. Gerçekte, sporun “barış, kardeşlik, dostluk” olduğu ya da olması gerektiği toplumları birbirine yakınlaştırdığı sürekli olarak vurgulanmaktadır.⁵³

Kişinin, bilinçli ve kasıtlı bir şekilde sosyal çevresine psikolojik veya fiziki olarak zarar vermeye yönelik bir davranışta bulunmasına saldırı denir. Saldırganlık ise, kişide, saldırı davranışı göstermeye yönelik olan nispeten süreklilik özelliği taşıyan bir eğilimi anlatır.⁵⁴

Hakemlere yönelik saldırılar, hakemin psikolojisini duygusal yönden etkileyen önemli sebeplerden biridir. Hakeme, dördüncü hakeme, yardımcı hakemlere yönelik oyuncuların, teknik alandakilerin, seyirci veya diğer görevlilerin fiili saldırılarında,⁵⁵

- Bir oyuncunun, bir teknik adamın, bir seyircinin veya bir görevlinin hakeme fiziki saldırısı olmuş, ancak hakem bundan etkilenmemiş ise, ilgiliyi oyun alanından çıkartıp gerekli emniyet tedbirlerini aldıktan sonra oyunu başlatmalıdır.
- Bir fiziki saldırı sonucu hakem yaralanmış, tartaklanmış bunun sonucu bir travma geçirmiş veya psikolojik olarak çöküntü içerisine girerek müsabakayı yönetemeyecek hale gelmiş ise, hakem soyunma odasına giderek oyunu tatil etmelidir.
- Bir veya birkaç kişinin fiziki saldırı teşebbüsü olmuş ancak gerçekleşmemiş ise, hakemler soyunma odasına gitmeli, gerekli emniyet tedbirlerinin alındığından emin olduktan sonra, oyun alanına çıkılarak müsabakaya devam edilmelidir.

⁵² Baltaş, Acar, a.g.e.

⁵³ Özbaydar, Sabri, a.g.e. s.244.

⁵⁴ İkizler, Can; Karagözoğlu, Cengiz, a.g.e., s. 81.

⁵⁵ Türkiye Futbol Federasyonu Merkez Hakem Kurulu ve Eğitim Planlama Komisyonu, Hakem, Yardımcı Hakem ve Dördüncü Hakem El Kitabı, İstanbul, Ağustos 2008, ss. 19-20.

- Birçok kişinin hakem veya hakemlere fiziki saldırısı olmuş, tartaklanmış veya yaralanmış ise , soyunma odasına gidilerek müsabakayı tatil etmelidir.
 - Oyunculara yapılacak münferit fiili saldırı sonucu oyuncu önemli bir darbe almamış ise, hakem gerekli emniyet tedbirlerini aldırdıktan sonra müsabakayı başlatır. Ancak, bu fiili saldırı sonucu oyuncuların yaralanmaları, tartaklanmaları ve oyuna devam edemeyecek duruma gelmeleri halinde, hakem müsabakayı tatil etmelidir.
 - Oyunculara birden fazla kişi tarafından yapılacak fiili saldırılar sonucu, oyuncu veya oyuncuların yaralanmaları, tartaklanmaları ve oyuna devam edemeyecek duruma gelmeleri halinde hakem müsabakayı tatil etmelidir.
- Seyircilerin güvenlik önlemlerini, tel örgü veya kapıları aşmaları sonucu oyuncuların, hakemlerin veya diğer görevlilerin can güvenliklerinin tehlikeye düşmesi halinde, oyun durdurulacak soyunma odasına gidilerek gerekli emniyet tedbirlerinin eksiksiz alındığından emin olunduktan sonra müsabakaya devam edilebilecektir.
- Tribün olaylarının, kavga ve kargaşanın önlenemeyecek hale gelmesi veya ciddi yaralanma ve ölümlere yol açan kazaların meydana gelmesi halinde, hakem müsabakayı tatil eder.

Yukarıdaki prosedürü uygularken hakem psikolojik olarak sakin, olayları yatıştırıcı tavır sergilemesi, gerekli emniyet tedbirlerinin tam olarak alındığından emin olmadıkça müsabakayı başlatmaması gerekir.

3.3. Fiziksel Faktörler

Uzun bir müddet insanların fiziksel yetenek ve becerilerinin, onların zihinsel başarı yetenekleriyle ters orantılı olduğu görüşü savunulmuştur. Yanlış bir genelleştirmenin sonucunda ortaya çıkan iddiaya göre, fiziksel özellikleri çok iyi durumda olup da, zihinsel becerileri yetersiz kalan bir kişi, zihinsel açıdan kendisinden üstün olan birisine karşı oluşan aşağılık kompleksini, sporda başarılı olarak giderir. Eskiden performans sporuna katılanların sayısı oldukça kısıtlıydı. Zamanla performans sporcularının sayısının artmasına ve okullarda uygulanan spor programlarının yaygınlaşmasına bağlı olarak daha gerçekçi karşılaştırmalar yapmak mümkün olmuştur.

Bunun sonucunda da zihinsel ve fiziksel yetenekler arasında var olduğu ileri sürülen ters orantının gerçeklerle bağdaşmadığı görülmüştür.⁵⁶

3.3.1. Kondisyon

Sözlük anlamı durum, hal, şart olan kondisyon hazır olmayı ifade eder. Kondisyon, bir yandan bir spor dalıyla ilgili bütün fiziksel ve psikolojik şartları kapsarken, diğer yandan da bir sporcunun, ilgili spor dalına özgü talepleri yerine getirebilme hazırlığını içerir.⁵⁷

Dar anlamıyla kondisyon, üç temel özellikten meydana gelir. Bunlar kuvvet, dayanıklılık ve çabukluk olarak sıralanır.⁵⁸

Futbol hakemliğinde aktivite özellikleri ortalama 4 sn'lik aralıklarla sürekli olarak değişim göstermektedir. Hakem oyun boyunca 9-11,5 km arası bir mesafe kat ederken 3 km civarında da geri geri koşmaktadır. Oyun boyunca çoğu 30 m'den az 150 yoğun tempolu koşu gerçekleşmektedir. Bu yüzden hakemler yoğun tempoda kısa koşuları arasında yeterli toparlanmayı gerçekleştirebilmelidirler.⁵⁹

Oyun boyunca kat edilen toplam mesafe bakımından elit hakemler arasında büyük bir fark göze çarpmaktadır. Kısa süreli yoğun tempolu koşularda aynı hakemlerin müsabakalarında büyük farklar olmazken, hakemler arasında ciddi farklılıklar görülmüştür. Hakemin antrenman durumu maç esnasındaki fiziksel durumu hakkında önemli bir gösterge olurken, sadece 12 haftalık aralıklı yoğun antrenman programı hem antrenman durumu hem de müsabakadaki kondisyonunda ciddi değişiklikler meydana getirmiştir. Bunların yanında yoğun koşular ve ardından toparlanma açısından bakarsak aralıklı antrenmanlar hakem kondisyonunun temelini teşkil etmektedir.⁶⁰

Kural ihlali noktasına uzaklık bazı elit hakemlerde ikinci yarının sonlarına doğru artmaktadır. Tabii ki hakemlerin kondisyonu ve stilleri arasındaki farklılıkları da göz önünde bulundurmak gerekir, örnek olarak bazı hakemler ihlal noktalarına daha uzak durmak isteyebilirler. Ancak, bu mesafe farkı müsabaka süresince artarak büyüyorsa, burada hakemin kondisyon yetersizliği açıkça görülür. Buna destek olarak 12 haftalık ve 16 aylık aralıklı yoğun antrenmanların hakemlerin müsabakanın sonuna doğru oyunun

⁵⁶ İkizler, Can; Karagözoğlu, Cengiz, a.g.e., s. 98.

⁵⁷ Mühlfrieded, B., Performans Training in Sports, Frankfurt, 1987, s. 33.

⁵⁸ Weineek, John, Optimales Training, Erlangen, Perşmed Fachbuch, 1990, s. 90.

⁵⁹ Peter, K.; Jens, B., Physiological Demands of Top-Class Soccer Refereeing in Relation to Physical: Effect of Intense Intermittend Exercise Training, Journal of Sports Sciences, 19, s. 881-891, 2001.

⁶⁰ Peter, K.; Jens, B., a.g.e., s. 881-891.

içinde olma oranını anlamlı bir oranda arttırdığı görülmektedir. Bir hakemin fiziksel performansını değerlendirmedeki önemli parametrelerden bir tanesi oyunun içinde olabilme özelliğidir. Hakemlerin kural ihlalinin yapıldığı noktaya olan mesafesini belirlemek için geniş açılı kameralar kullanarak yapılan çalışma sonucunda hakemlerin; orta alandaki kural ihlal noktalarına olan uzaklıkları ortalama 11 m. iken (9-13 m. arası), diğer dış/hücum noktalarındaki ortalamanın 15 m. (11-18 m. arası) olduğu bulunmuştur. Her iki noktadaki en yüksek 5 uzaklık değerinin ortalamasını ise orta alanda 16 m. (14-19 m. arası), hücum alanlarında ise 23 m. (15-18 m. arası) olarak belirlenmiştir. Ayrıca müsabakanın son 15 dakikasına doğru ise ihlalin yapıldığı noktaya olan uzaklık 13 m'den 17 metreye doğru artarak yükselirken, ilk yarıda 20 m. olarak kaydedilen en uzak 5 mesafesinin ortalaması, ikinci yarıda 22 m'ye çıkmıştır. Bazı hakemlerde ihlal noktalarına olan en yüksek uzaklıklar 35 m'ye kadar çıkarken bunun yanlış kararlar verilmesine yol açacağı da belirlenmiştir.⁶¹

Bu veriler genel olarak göstermektedir ki, kararlarında doğruluk oranı yüksek olan hakemler müsabaka esnasında kondisyonu üst düzeyde olup, pozisyonlara yakın olabilenlerdir.

3.3.2. Teknik

Sporda teknik kavramı, belirli bir hareketin görevin çözümüne yönelik olarak geliştirilmiş mantıklı hareket şeklini ifade eder. Spor tekniği, birçok spor dalında başarıyı etkileyen en önemli faktördür.⁶²

Teknik olarak; çok iyi bir kondisyona sahip olmak başarı için yeterli değildir. Müsabaka esnasında, sahada uygun yer alamayan, gelişecek pozisyonları önceden sezinleyemeyen hakem ve yardımcı hakemler pozisyonları değerlendirmede zorlanırlar. Hakem, hem antrenman tekniğini hem de müsabaka esnasında sahada yer alma tekniğini doğru şekilde yapması gerekir. Antrenman tekniği bilimsel şekilde yapılarak, belirli kondisyon sağlanıp, müsabaka esnasında oyuna ve oyunculara müdahale etmeden, oyunu görebilmek için, mümkün olduğu kadar pozisyona yakın olmalıdır. Topa vurulduktan sonra arkasından depar atmak yerine, topun nereye atılacağını doğru tahmin ederek yer almak, bazen yürümek, bazen koşmak, bazen de durarak pozisyonların gelişimini izlemek, hakemin tekniği açısından önemlidir. İki ceza yayı

⁶¹ Peter, K.; Jens, B., a.g.e., ss. 881-891.

⁶² İkizler, Can; Karagözoğlu, Cengiz, a.g.e., s. 107.

arasında gidip gelmek, oyuncuların koşu yollarını tıkmak, topun önünde kalmak, hakemlik için hiç de istenmeyen durumlardır.⁶³

Hakemlere tavsiye edilen, oyuna ve oyunculara müdahale etmeden, oyunu görebilmek için, mümkün olan mesafede pozisyona yakın olmalarıdır. Hakemler, koşan ve top süren oyuncuların kendisini göremeyeceğini unutmamalıdır. Pozisyonun nasıl gelişeceğini önceden sezerek uygun yer almaya özen göstermelidir. Uygun yer alma ve yandan görüş, faulün şiddeti ve koşulların doğru değerlendirilmesi için önemlidir.

3.3.3. Taktik

Savaşla ilgili bir terim olarak ortaya çıkan taktik, daha sonraları, spor alanında da kullanılmıştır. Taktik bir yandan, sporcunun kendi performansına, diğer yanda da, doğrudan veya dolaylı olarak bir rakibe yöneliktir. Örneğin, bir hücum oyuncusu kendi davranışlarını, rakibine karşı avantajlı duruma gelecek şekilde sevk ve idare etmeye çalışır veya savunma durumunda olan bir sporcu, ilgili spor dalının kuralları içerisinde kalarak, rakibinin kendi yeteneklerini ortaya koymasına gayret eder.⁶⁴

Taktikle ilgili davranışın iki farklı yönü veya özelliğı vardır. Bunlardan birincisi, müsabakanın organizasyonu ile ilgilidir. İkinci özellik ise, müsabakanın icrasına yöneliktir.⁶⁵

Hakem, taktiğin organizasyon aşamasından, müsabakayı etkileyecek faktörlerin analiziyle müsabakayı en uygun ve verimli şartlar altında yönetebileceğı konuma getirmek için müsabakadan önce alınan tedbirler anlaşılır. Bu bölümde dikkat edilen konulardan bazıları; takımların birbirlerine davranışı, müsabaka öncesi konfeti veya benzeri cisimlerin atılmaması v.b. gibi. Müsabakanın icrasında ise; müsabaka esnasında yapılan hareketler bu bölüme girer.

⁶³ Türkiye Futbol Federasyonu Merkez Hakem Kurulu ve Eğitim Planlama Komisyonu, a.g.e., ss.14,15.

⁶⁴ İkizler, Can; Karagözoğlu, Cengiz, a.g.e., s. 109.

⁶⁵ Eberspacher Hans, a.g.e., s. 468.

3.4. Kişilik Faktörleri

Kişilik, bireyin içinde yaşadığı ortamda insanlarla kurduğu ilişkilerde gösterdiği tepkiler ve kendini ortaya koyma biçimi'dir. Bir başka deyişle, bireyin yaptığı her şey, kişiler arası ilişkileri, duyguları, düşünceleri, ilgileri, eğilimleri, onun kişiliğini gösterir. Bunların uyumlu bir bütünlük oluşturmasıyla kişilik ortaya çıkar.⁶⁶

Hakemlerin bilmesi gereken kişilik ve onunla ilgili konulardır. Kişilik problemi olan oyuncular çevreler ile ilgili kavgalıdırlar, bahane bulmaya yatkındırlar, çevrelerine ve kendilerine güven duyguları azdır. Kişilik bozukluğu olanlar, stres altında saldırgan davranış gösterebilirler. Zaten her maç sporcu için stres kaynağıdır. Stres ve yorgunluğa bunlarda eklenince, oyuncu kural dışı davranışlarda bulunabilir. Kişilikteki çatışmalar, beklentilerin gerçekleşmemesi, hayal kırıklıkları, yorgunluklar ve sporcunu gücünün azalmasına sebep olur. Hakem bunları bilir ve oyuncu psikolojisini iyi tanırsa kararları daha isabetli olur, takdir hakkını daha rahat ve daha doğru kullanır.⁶⁷

3.4.1. Futbolcuların Kişiliği

Futbolcunun duygusal, zihinsel, fiziksel ve sosyal özellikleri onun kişiliğini oluşturmaktadır. Bu özellikleri etkileyecek bir unsur ortaya çıkmadığı sürece kişiliğinde bir problem çıkmamaktadır.⁶⁸

Bu durumda olan futbolcular maç içerisinde kendi oyuncularından, rakip oyunculardan veya hakemin vermiş olduğu herhangi bir karar sonrası, hakeme yardımcı olarak takımını sakinleştirmeye çalışır. Bunun aksi bir durumda hakemin hem oyuncular hem de seyircinin olumsuz davranışı sonucunda motivasyon kaybına uğrayarak psikolojisi olumsuz yönde etkilenmektedir.

3.4.2. Hakemlerin Kişiliği

Maç içerisinde, oyuncuların-hakemlerin iletişim kurması ve birbirlerinin davranışlarına uygun tepki geliştirmeleri sosyal etkileşimdir. Bu sosyal iletişimde hakem, lider konumundadır. Bu nedenle hakem; her şeyden önce kendine güven duyan, farklı düşünenlere karşı saygılı, olaylara duygularını katmadan objektif olarak

⁶⁶ Doğan, Orhan, Spor Psikolojisi Ders Kitabı, Cumh. Üniv. Yay., 1.Baskı, Sivas, 2004, s. 49.

⁶⁷ Balcıoğlu, İbrahim, Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi, Bilge Yay., 1.Baskı, İstanbul, 2003, s. 57.

⁶⁸ Konter, Erkut, a.g.e., s. 78.

yaklaşabilen, kurallara uyabilen ve uygulayabilen sakın, uyumlu ve dengeli bir tavır sergilemelidir.⁶⁹

Hakem; kararlı, tutarlı, düzeyli davranışlar sergileyerek iyi yönetici izlenimi vermeli ve kendisini, oyunculara, takım görevlilerine ve seyircilere kabul ettirmelidir.

Hakem; kişilik ile ilgili olarak, aşağıdaki ölçütleri doğru uygulamalıdır:⁷⁰

- Genel görünüşü, giyimi düzenli ve bakımlı olmalı,
- Öz saygıya ve öz güvene sahip olmalı,
- Bilgisi, tutarlı davranışları, objektif kararları ve kural dışı davranışlara izin vermeyen tutumu ile idari gücünü kabul ettiren,
- Gerilimli anlarda paniğe kapılmayarak her durumda doğru kararlar verebilen,
- Seyircilerden, oyunculardan ve teknik alandan gelen baskı ve itirazlardan etkilenmeyen,
- Oyuncular ve diğer görevlilere karşı davranışları saygılı, dengeli ve uyumlu olabilmeli,
- Her zaman; kontrollü, sakın ve güvenli olarak bu tavrını, oyuncu, diğer görevliler ve seyircilere yansıtabilmeli,
- İletişim becerisi ve beden dili kullanımı yeterli düzeyde olmalı,
- Yaptığı işi önemseyerek motivasyonunu ve konsantrasyonunu oyun sonuna kadar muhafaza ederek psikolojisini bozmamalı.

⁶⁹ Doğan, Orhan, a.g.e., s. 49.

⁷⁰ Türkiye Futbol Federasyonu Merkez Hakem Kurulu ve Eğitim Planlama Komisyonu, a.g.e., s. 79.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. UYGULAMA

4.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Spor psikolojisi, son yıllarda büyük gelişmeler gösteren bir bilim disiplini olarak sportif performansın artırılması ve korunması yolunda destekleyici, canlandırıcı katkılar sağlamaktadır. Spor psikolojisinin spor bilimlerindeki yerinin önemi artarken, kapsamı da o oranda genişlemektedir.

Günümüzde futbol hızla büyüyen bir endüstri haline gelmektedir. Uzun yıllar önce İngilizler tarafından icat edildiği varsayılan ve bugün bilinen formatına getirilen futbol, sadece eğlencelik bir oyun değildir. Elbetteki içerisinde hala eğlence unsurunu fazla barındırıyor, fakat bugün bu eğlenceye çok ciddi ticari getiriler de eklenmiş durumdadır. Futbol günden güne daha da ticari ve ekonomik bir hal almaktadır.

Futbolda gelişen bu durum, futbolun bir parçası olan hakemlere ve hakemlik kurumuna bakışı da değiştirmiştir. Hakem, sadece maç yöneten bir kişi olmayıp, onun ötesinde ailesi, işi ve sosyal çevresi olan bir insandır. Toplumun her kesiminden büyük kitleler, hakemin bir insan olduğunu unutmasından olacak ki gazetelere, televizyonlara ve diğer medya organlarına demeçler verilmektedirler. Amaç, hakemi etkileyip tesir altına alınabileceği düşünülmüş olabilir. Çünkü maçların sonuçları, büyük kitleleri ilgilendirmektedir, insanlar kendi takımlarının maçları kazanmasını arzu etmektedirler. Diğer bir durum ise, bizim ülkemizde reytinge yönelik çıkışlar büyük prim yaptığından bazı insanlar bu işlerden çok para kazanmaktadır. Bazı medya organlarında, hakemler yayılım ateşine tutularak bütün öfkelerini dile getirmektedirler.

Bu çalışmamızda da spor psikolojisi ele alınarak, Türkiye’de profesyonel liglerde görev alan hakemlerin hakemlik psikolojilerinin incelenmesi ve analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Yurt dışında birkaç ülkede bu konu üzerine çalışmalar yapılmasına ve incelenmesine rağmen, ülkemizde yeterli sayı ve nitelikte çalışma bulunmamaktadır. Yapılan bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.2. Araştırmanın Soruları

- Ailevi sorunlar müsabaka performansını olumsuz etkiliyor mu?
- Müsabakanın puan durumu bakımından kolay geçecek görünmesi olumlu etkiliyor mu?
- Müsabakanın puan durumu bakımından zor geçecek görünmesi olumsuz etkiliyor mu?
- Takımlar arasında önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olması olumsuz etkiliyor mu?
- Kamuoyu veya basın-yayın organlarının müsabaka öncesi yapacağı eleştirilerden olumsuz etkileniyorum.
- Müsabakaya konsantre olamama olumsuz etkiliyor mu?
- Müsabakaya aşırı konsantre olma olumsuz etkiliyor mu?
- Müsabakanın oynanacağı gün kötü hava şartları olumsuz etkiliyor mu?
- Seyirciler arasında performansın değerlendirdiğine inanılan kişilerin olması olumsuz etkiliyor mu?
- Hakem ekibi içinde birlikte karar verileceği bir pozisyonda anlaşmazlık olmasından kaygı duyulur mu?
- Müsabaka öncesi yöneticilerin tutarlı davranışları olumlu etkiliyor mu?
- Müsabakada yıldız oyuncuların varlığından olumlu etkileniliyor mu?
- Fazla seyirci sayısı moral ve motivasyonu olumsuz etkiliyor mu?
- Az seyirci sayısı moral ve motivasyonu olumsuz etkiliyor mu?
- Seyircisiz oynanan müsabakalar moral ve motivasyonu olumsuz etkiliyor mu?
- Oyuncuların birbirlerine müsabakayı zorlaştırıcı hareketleri olumsuz etkiliyor mu?
- Müsabaka esnasında futbolcuların tutarlı davranışları olumlu etkiliyor mu?
- Müsabakada verdiğim bir kararın yanlış değerlendirdiğimi anlaşılması olumsuz etkiliyor mu?
- Seyircilerden gelen kötü tezahüratlar olumsuz etkiliyor mu?
- Toplu şekilde yüksek ve canlı bir sesle yapılan baskı ve itirazlar olumsuz etkiliyor mu?
- Rakip seyirciler arasında kötü tezahüratlar ve kavgalardan olumsuz etkileniliyor mu?

- Takımların yeterince teknik/taktiğini anlayamamış olmak olumsuz etkiliyor mu?
- Müsabaka esnasında kondisyon eksikliğini hissedilmesi olumsuz etkiliyor mu?
- Oyuncuların hakemlere karşı yaptıkları saldırgan davranışlar olumsuz etkiliyor mu?
- Müsabaka bitiminden sonra gözlemcinin yönetim hakkındaki eleştirileri olumsuz etkiliyor mu?
- Kamuoyu veya basın-yayın organlarının müsabaka sonrası yapacağı eleştiriler olumsuz etkiliyor mu?
- Yakın çevredeki kişilerin yönetilen bir müsabakayı eleştirmeleri olumsuz etkiliyor mu?
- Müsabakaların oynandığı haftalarda görev verilmemesi olumsuz etkiliyor mu?
- Müsabakalarda görevlendirilmeme cezası almam olumsuz etkiliyor mu?
- Yöneticilerin ve oyuncuların hakemler hakkında vermiş oldukları olumsuz beyanlar olumsuz etkiliyor mu?

4.3. Araştırmanın Ön Kabulleri ve Sınırlıkları

Anket formlarının uygulanmasından önce ankete katılan kişilere verilecek cevapların yalnızca akademik bir çalışma olup, yalnızca araştırmanın amacına uygun olarak kullanılacağı açıklanmıştır. Bu nedenle katılımcıların anket sorularına içtenlikle cevap verdiği düşünülmektedir.

Anket formu, Türkiye profesyonel futbol liglerinde görev alan üst klasman hakemleri, üst klasman yardımcı hakemleri, klasman hakemleri ve klasman yardımcı hakemlerinin verilerini göstermektedir.

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde örneğin seçimi, veri toplama aracının geliştirilmesi, veri toplama süreci, anket sorularının niteliği ve veri toplamada kullanılan istatistiksel yöntem ve teknikler açıklanmıştır.

4.4.1. Araştırmanın evreni ve örneklem seçimi

Bu çalışmada üst klasman hakemleri, üst klasman yardımcı hakemleri, klasman hakemleri ve klasman yardımcı hakemlerinin oluşturduğu 585 ana kütle kullanılmıştır.

Örneğimizi ise; bu ana kütle içerisinde seçilen 230 kişilik hakem grubu oluşturmaktadır.

Anket uygulanacak örnek kütlenin büyüklüğünün belirlenebilmesi için;

$$n = \frac{NPQZ^2}{(N-1)d^2 + PQZ^2}$$

biçimindeki oran için örnek büyüklüğünün tahmini formülünden yararlanılmıştır. Bu formüldeki n = Örnek kütle büyüklüğü, N = Anakütle hacmi (Profesyonel liglerde görev alan hakem ve yardımcı hakemler), P = Hakemlik psikolojisi sorularına katılma durumu, Q = Hakemlik psikolojisi sorularına katılmama durumu (1- P), Z = %(1- α) düzeyinde Z test değeri, α = Önem düzeyi, d = Hata (tolerans) payıdır.

$$n = \frac{585(0,5)(0,5)(1,96)^2}{(585-1)(0,05)^2 + (0,5)(0,5)(1,96)^2} = 230$$

4.4.2. Veri toplama aracının geliştirilmesi

Anket formu hazırlanırken, bu konuya benzer çok sayıda araştırma incelenmiş ve sonuçta hakemlik yapısı da göz önünde bulundurularak özgün bir anket formu tasarlanmıştır.

Araştırmamızda veri toplama yöntemi olarak nicel verilere dayanan araştırma ve ölçme yöntemi baz alınmıştır. Çünkü spor psikolojisi bireysel tercihlere dayalı olarak değişmekte ve şekillenmektedir. Bu noktadan yola çıkılarak anket belirlenmesinde nicel verilere dayanan araştırma ve ölçme yöntemlerinin benimsendiği çalışmalarda yaygın olarak kullanılan Likert modeli esas alınmıştır.

Hakemlerin hakemlik psikolojilerini araştırmayı, olumlu ve olumsuz etkilerinin incelemeye ve analiz etmeye yönelik hazırlanan anket, 30 ifadeden oluşmuştur. İfadeler beşli bir ölçeğe göre değerlendirilmiştir. Her ifadenin yanında sırası ile “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum” şeklinde ölçek bulunmaktadır.

4.4.3. Anketin uygulanması ve verilerin toplanması

Verileri toplamak amacıyla geliştirilen anket, 2009 yılının Temmuz ayında üst klasman hakem, üst klasman yardımcı hakem, klasman hakem ve klasman yardımcı hakem seminerinde profesyonel liglerde görev alan katılımcılar tarafından doldurulmuştur. Araştırmada hedeflenen minimum örneklem büyüklüğü 230’dur.

Ancak eksik ve hatalı anketlerin olabileceği düşünülerek 250 anket uygulanmıştır. Anket uygulaması yapıldıktan sonra eksik ve boş olan anketler ayıklanmış ve örneklem büyüklüğü olan 230 adet anket incelenmiştir.

4.4.4. Anketin niteliği

Anket formu dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde anket yönergesi ve demografik özellikler yer almıştır. Böylece katılımcıların; unvan, hakemlik süresi, yaş, eğitim durumu, medeni durumları öğrenilmiştir. İkinci bölümde ilk 16 soru hakemlerin müsabaka öncesi psikolojik durumlarını, üçüncü bölümde 16 ve 23 sorular arası müsabaka esnası, dördüncü bölümde müsabaka sonrası hakemlerin hakemlik psikolojileri üzerine ifadeler yer verilmiştir.

4.4.5. Araştırmada kullanılan istatistiksel yöntemler

Toplanan bilgilerin veri topluluğu içindeki diğer bilgiler ile kompleks ilişkileri dikkate alınarak, toplanan çok sayıdaki verinin analiz ve yorumunu kolaylaştırmak amacıyla, büyük ölçüde istatistiksel yöntemlerden yararlanılmıştır.

4.4.5.1. Anketin güvenilirlik analizleri

Ankette yer alan soruların SPSS 13.0 programında korelasyon katsayıları bulunup demografik özellikler arasında ilişki olduğu belirlenerek güvenilirliğini ölçmek amacıyla $\alpha=0,01$ ve $\alpha=0,05$ katsayıları ile ilişkilendirilerek anketin güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

4.4.5.2. Araştırmada kullanılan analizler

Araştırmada veriler analiz edilirken, tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra değişkenler arası ilişkilerin veya farklılıkların tespit edilmesi amacıyla ortalamaları, standart hataları belirlenmiş ve korelasyon analizinden yararlanılmıştır.

4.5. Verilerin Analizi

Araştırma için toplanan verilerin çözümlenmesi ile elde edilen bulgulara ilişkin yorumlar, bu bölümde yer almaktadır.

4.5.1. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular

Ölçeğimizi oluşturan 230 katılımcının demografik özellikleri, bu kısımda yer almaktadır..

4.5.1.1. Demografik özellikler

4.5.1.1.1. Katılımcıların unvana göre dağılımları

Katılımcıların unvana göre dağılımları Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Unvana Göre Katılımcıların Dağılımları

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Üst Klasman Hakemi	15	6,5
Üst Klasman Yardımcı Hakemi	33	14,3
Klasman Hakemi	61	26,5
Klasman Yardımcı Hakemi	121	52,6
Toplam	230	100

Katılımcıların, %6,5’i üst klasman hakemi, %14,3’ü üst klasman yardımcı hakemi, 26,5’i klasman hakemi, %52,6’ı klasman yardımcı hakemidir.

4.5.1.1.2. Katılımcıların hakemlik süresine göre dağılımları

Katılımcıların hakemlik sürelerine göre dağılımları Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2. Hakemlik Süresine Göre Katılımcılar

Yıl	Frekans	Yüzde
5 yıldan az	15	6,5
5-10 yıl	33	14,3
11-15 yıl	61	26,5
16-20 yıl	121	52,6
Toplam	230	100

Katılımcıların, %6,5’i 5 yıldan az, %14,3 5-10 yıl arası, %26,5’i 11-15 yıl, %52,6’ı 16-20 yıl arasındadır.

4.5.1.1.3. Katılımcıların hakemlik yaşına göre dağılımları

Katılımcıların yaşlara göre dağılımı Tablo 3’de verilmektedir.

Tablo 3. Hakemlik Yaşına Göre Katılımcılar

Yaş	Frekans	Yüzde
23	1	0,4
24	4	1,7
25	10	4,3
26	20	8,7
27	17	7,4
28	37	16,1
29	28	12,2
30	20	8,7
31	19	8,3
32	29	12,6
33	15	6,5
34	11	4,8
35	8	3,5
36	4	1,7
37	3	1,3
38	2	0,9
41	1	0,4
42	1	0,4
Toplam	230	100

Tablo 4. Katılımcıların Yaşlarının Medyan ve Mod'u

N	Ana kütle	230
	Hata sayısı	0
Medyan		29,0000
Mod		28,00

Ankette katılımcıların yaş dağılımlarına bakıldığında medyan sayısı 29, mod sayısı 28 olarak belirlenmiştir.

4.5.1.1.4. Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımları

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımları Tablo 5’de verilmektedir.

Tablo 5. Eğitim Durumlarına Göre Katılımcılar

Eğitim Düzeyleri	Frekans	Yüzde
Lise	13	5,7
Üniversite	197	85,7
Lisansüstü	20	8,7
Toplam	230	100

Katılımcıların %5,7’si lise, %85,7’si üniversite, %8,7’si lisansüstü

eğitimine sahip olduklarını belirtmişlerdir.

4.5.1.1.5. Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımları

Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımları Tablo 6’da verilmektedir.

Tablo 6. Medeni Durumlarına Göre Katılımcılar

Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Evli	118	51,3
Bekar	112	48,7
Toplam	230	100

Katılımcıların %51,3’ü evli, %48,7’si bekar olduklarını belirtmişlerdir.

4.5.2. Katılımcıların hakemlik psikolojisi ile ilgili dağılımları

Futbol hakemlerine cevaplaması için 30 ifade verilmiş hakemlik psikolojisi ile ilgili düşünceleri istenmiştir. Bunlar Tablo 7’de verilmektedir.

Tablo 7. Hakemlik Psikolojisi Değişkenleri

Hakemlik Psikolojisi Değişkenleri	N	Ortalama	Standart Sapma
Ailevi sorunlar müsabaka performansımı olumsuz etkiliyor.	230	3,37	1,26
Müsabakanın puan durumu bakımından kolay geçecek görünmesi beni olumlu etkiliyor.	230	2,24	1,144
Müsabakanın puan durumu bakımından zor geçecek görünmesi beni olumsuz etkiliyor.	230	1,95	1,058
Takımlar arasında önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olması beni olumsuz etkiliyor.	230	2,12	1,025
Kamuoyu veya basın-yayın organlarının müsabaka öncesi yapacağı eleştirilerden olumsuz etkileniyorum.	230	2,17	1,072
Müsabakaya konsantre olamamam beni olumsuz etkiliyor.	230	3,66	1,128
Müsabakaya aşırı konsantre olmam beni olumsuz etkiliyor.	230	3,11	1,299
Müsabakanın oynanacağı gün kötü hava şartlarından olumsuz etkileniyorum.	230	2,13	1,076
Seyirciler arasında performansımı değerlendirdiğine inandığım kişilerin olması beni olumsuz etkiliyor.	230	2,04	0,973
Hakem ekibim içinde birlikte karar vereceğimiz bir pozisyonda anlaşmazlık olmasından kaygı duyarım.	230	3,21	1,223
Müsabaka öncesi yöneticilerin tutarlı davranışlarından olumlu etkileniyorum.	230	3,67	1,191
Müsabakada yıldız oyuncuların varlığından olumlu etkileniyorum.	230	2,8	1,306
Fazla seyirci sayısı moral ve motivasyonumu olumsuz etkiliyor.	230	1,85	1,076
Az seyirci sayısı moral ve motivasyonumu olumsuz etkiliyor.	230	2,8	1,303
Seyircisiz oynanan müsabakalar moral ve motivasyonumu	230	3,18	1,379

olumsuz etkiliyor.			
Oyuncuların birbirlerine müsabakayı zorlaştırıcı hareketlerinden olumsuz etkileniyorum.	230	2,74	1,24
Müsabaka esnasında futbolcuların tutarlı davranışları beni olumlu etkiliyor.	230	3,92	1,115
Müsabakada verdiğim bir kararın yanlış değerlendirdiğimi anlamam beni olumsuz etkiliyor.	230	3,15	1,185
Seyircilerden gelen kötü tezahüratlardan olumsuz etkileniyorum.	230	1,78	0,803
Toplu şekilde yüksek ve canlı bir sesle yapılan baskı ve itirazlardan olumsuz etkileniyorum.	230	1,81	0,838
Rakip seyirciler arasında kötü tezahüratlar ve kavgalardan olumsuz etkileniyorum.	230	1,77	0,813
Takımların yeterince teknik/taktiğini anlayamamış olmam beni olumsuz etkiliyor.	230	2,34	1,049
Müsabaka esnasında kondisyon eksikliğimi hissetmem beni olumsuz etkiliyor.	230	3,27	1,203
Oyuncuların hakemlere karşı yaptıkları saldırgan davranışlardan olumsuz etkileniyorum.	230	2,76	1,216
Müsabaka bitiminden sonra gözlemcinin yönetimim hakkındaki eleştirileri beni olumsuz etkiliyor.	230	2,95	1,294
Kamuoyu veya basın-yayın organlarının müsabaka sonrası yapacağı eleştirilerden olumsuz etkileniyorum.	230	2,29	1,088
Yakın çevremdeki kişilerin yönettiğim bir müsabakadan beni eleştirmeleri olumsuz etkiliyor.	230	2,59	1,167
Müsabakaların oynandığı haftalarda görev verilmemesi beni olumsuz etkiliyor.	230	3,71	1,191
Müsabakalarda görevlendirilmeme cezası almam beni olumsuz etkiliyor.	230	3,8	1,123
Yöneticilerin ve oyuncuların hakemler hakkında vermiş oldukları olumsuz beyanlar beni olumsuz etkiliyor.	230	2,25	1,15
Geçerli N	230		

Bu istatistik sonucunda; müsabaka esnasında futbolcuların tutarlı davranışlarından pozitif yönde etkilendikleri, müsabakalarda görevlendirilmeme cezası alınmasından negatif yönde etkilendikleri (3,92), müsabakaların oynandığı haftalarda görev verilmemesinden negatif yönde etkilendikleri (3,71), müsabaka öncesi yöneticilerin tutarlı davranışlarından pozitif etkilendikleri (3,67), müsabakaya konsantre olamamanın negatif yönde etkilendikleri (3,66), ailevi sorunların müsabaka performansını negatif yönde etkilendikleri (3,37), müsabaka esnasında kondisyon eksikliği hissetmeden negatif yönde etkilendikleri (3,27), hakem ekibi içinde birlikte karar verebilecek bir pozisyonda anlaşmazlıktan kaygı duyulması (3,21), seyircisiz oynanan müsabakaların moral ve motivasyonu negatif yönde etkilendikleri (3,18), müsabakada verilen bir kararın yanlış değerlendirilmesinin anlaşılmasından negatif yönde etkilendikleri (3,15),

müsabakaya aşırı konsantre olamamadan negatif yönde etkilendiklerini (3,11) belirtmişlerdir. Burada hakemlerin müsabakalarda görevlendirilmeme cezası alması ve müsabakanın oynandığı haftalarda görev verilmeyip de dinlendirilmesi profesyonel liglerde görev alan üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlerine kadar katılımcıların daha negatif etkilendikleri belirlenmiştir. Benzer şekilde müsabaka öncesi yöneticilerin hakemlere karşı olumlu davranışlar içinde olması üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlerine kadar katılımcıların daha pozitif etkilendikleri belirlenmiştir.

Müsabaka bitiminden sonra gözlemcinin hakemin yönetimi hakkındaki eleştirilerinden negatif yönde etkilendikleri (2,95), müsabakada yıldız oyuncuların varlığından pozitif yöne etkilendikleri (2,80), az seyirci sayısı moral ve motivasyonu negatif yönde etkilendikleri (2,80), oyuncuların hakemlere karşı yaptıkları saldırgan davranışlardan negatif yönde etkilendikleri (2,76), oyuncuların birbirlerine müsabakayı zorlaştırıcı hareketlerinden negatif yönde etkilendikleri (2,74), yakın çevredeki kişilerin yönetilen bir müsabakadan eleştirmelerinden negatif yönde etkilendikleri (2,59), takımların yeterince teknik/taktiğini anlayamamış olmanın negatif yönde etkilendikleri (2,34), kamuoyu veya basın-yayın organlarının müsabaka sonrası yapacağı eleştirilerden negatif yönde etkilendikleri (2,29), yöneticilerin ve oyuncuların hakemler hakkında vermiş oldukları olumsuz beyanlardan negatif yönde etkilendikleri (2,25), müsabakanın puan durumu bakımından kolay geçecek görünmesinden pozitif yönde etkilendikleri (2,24), kamuoyu veya basın-yayın organlarının müsabaka öncesi yapacağı eleştirilerden negatif yönde etkilendikleri (2,17), müsabakanın oynanacağı gün kötü hava şartlarından negatif yönde etkilendikleri (2,13), takımlar arasında önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olmasından negatif yönde etkilendikleri (2,12), seyirciler arasında performansını değerlendirdiğine inanılan kişilerin olmasından negatif yönde etkilendikleri (2,04), müsabakanın puan durumu bakımından zor geçecek görünmesinden negatif yönde etkilendikleri (1,95), fazla seyirci sayısı moral ve motivasyonu negatif yönde etkilendikleri (1,85), toplu şekilde yüksek ve canlı bir sesle yapılan baskı ve itirazlardan negatif yönde etkilendikleri (1,81), seyircilerden gelen kötü tezahüratlardan negatif yönde etkilendikleri (1,78), rakip seyirciler arasında kötü tezahüratlar ve kavgalardan negatif yönde etkilendiklerini (1,77) belirtmişlerdir. Katılımcıların müsabaka bitiminden sonra gözlemcinin hakemin maçı yönetimi

hakkındaki eleştirilerinden ve seyirci sayısının az olmasından üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlerine kadar negatif etkilendiklerini belirtmişleridir. Benzer şekilde, müsabakada yıldız oyuncuların olmasından katılımcıların yine negatif etkilendiklerini belirtmişlerdir.

4.5.3. Hakemlik psikolojisi değişkenleri ile demografik özellikler arasında ilişkiler

Türkiye’de hakemlerin vermiş oldukları cevaplar ile demografik özellikler arasında Tablo 8’de elde edilen sonuçlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Katılımcıların hakemlik süresi ile ailevi sorunlar müsabaka performansını olumsuz etkilenmesi arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Yani, hakemlik süresi fazla olan hakemler ailevi sorunlardan dolayı müsabaka performansları negatif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlerin yaşıyla müsabakanın puan durumunun kolay görünmesinin olumlu etkisi arasında yüzde bir önem seviyesinde negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlerin yaşı ilerledikçe katılımcılar müsabakanın puan durumu bakımından kolay geçecek görünmesinden negatif yönde etkilenmektedirler.

Eğitim durumuyla müsabakanın puan durumu bakımından kolay geçecek görünmesinin olumlu etkilemesi konusunda eğitim durumu arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe müsabakanın puan durumu bakımından kolay geçecek görünmesi katılımcılar negatif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlik süresiyle takımlar arasında önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olmasından olumsuz etkilenmesi arasında yüzde bir önem seviyesinde negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlik süresi ilerledikçe katılımcılar takımlar arasında önceden sorunlar olmasından negatif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlerin yaşıyla takımlar arasında önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olmasından olumsuz etkilenilmesi arasında yüzde bir önem seviyesinde negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlerin yaşı ilerledikçe katılımcı takımlar arasında daha önceden sorunlar olmasından negatif etkilenmektedirler.

Tablo 8. Hakemlik Psikolojisi Korelasyonları		Unvan	Hakemlik süresi	Yaşınız	Eğitim durumu	Medeni durum
1. Ailevi sorunlar müsabaka performansımı olumsuz etkiliyor.		0,002	0,130(*)	0,074	-0,033	-0,098
2. Müsabakanın puan durumu bakımından kolay geçecek görünmesi beni olumlu etkiliyor.		0,044	-0,104	0,153(**)	0,119(*)	0,09
3. Takımlar arasında önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olması beni olumsuz etkiliyor.		0,075	-0,191(**)	-0,155(**)	0,054	0,039
4. Müsabakanın oynanacağı gün kötü hava şartlarından olumsuz etkileniyorum.		-0,116(*)	0,085	0,093	0,190(**)	-0,036
5. Hakem ekibim içinde birlikte karar vereceğimiz bir pozisyonda anlaşmazlık olmasından kaygı duyuyorum.		0,056	0,049	0,051	-0,054	-0,130(*)
6. Müsabakada yıldız oyuncuların varlığından olumlu etkileniyorum.		0,012	-0,032	-0,046	0,133(*)	0,052
7. Fazla seyirci sayısı moral ve motivasyonumu olumsuz etkiliyor.		0,148(*)	-0,073	0,002	-0,019	0,06
8. Az seyirci sayısı moral ve motivasyonumu olumsuz etkiliyor.		-0,071	0,116(*)	0,141(**)	0,106	-0,145(*)
9. Seyircisiz oynanan müsabakalar moral ve motivasyonumu olumsuz etkiliyor.		-0,09	0,102	0,093	0,123(*)	-0,1
10. Müsabaka esnasında futbolcuların tutarlı davranışları beni olumlu etkiliyor.		0,096	-0,088	-0,188(*)	0,085	0,056
11. Müsabakada verdiğim bir kararın yanlış değerlendirdiğimi anlamam beni olumsuz etkiliyor.		0,145(*)	0,018	0,024	0,011	-0,023
12. Takımların yeterince teknik/taktikini anlayamamış olmam beni olumsuz etkiliyor.		-0,056	-0,130(*)	-0,002	0,083	0,009
13. Müsabaka esnasında kondisyon eksikliğimi hissetmem beni olumsuz etkiliyor.		-0,064	0,08	0,1	0,126(*)	-0,078
14. Oyuncuların hakemlere karşı yaptıkları saldırgan davranışlardan olumsuz etkileniyorum.		0,104	-0,167(**)	-0,087	-0,009	-0,072
15. Müsabaka bitiminden sonra gözlemcinin yönetimim hakkındaki eleştirileri beni olumsuz etkiliyor.		0,128(*)	0,016	0,025	-0,018	-0,091
16. Kamuoyu veya basın-yayın organlarının müsabaka sonrası yapacağı eleştirilerden olumsuz etkileniyorum.		0,053	0,011	0,068	0,132(*)	-0,1
17. Müsabakalarda görevlendirilmeme cezası almam beni olumsuz etkiliyor.		-0,009	0,145(*)	0,126(*)	0,02	-0,067
18. Yöneticilerin ve oyuncuların hakemler hakkında vermiş oldukları olumsuz beyanlar beni olumsuz etkiliyor.		-0,124(*)	0,057	0,07	0,034	-0,042
N=230						
** Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlı.(2-tailed)						
* Korelasyon 0,05 seviyesinde anlamlı. (2-tailed)						

Hakemlerin unvanıyla müsabakanın oynanacağı gün kötü hava şartlarından olumsuz etkilenilmesi arasında yüzde beş önem seviyesinde değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlere doğru gidildikçe hava şartlarının kötü olması durumundan katılımcılar negatif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlerin yaşıyla takımlar arasında önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olmasından olumsuz etkilenilmesi arasında yüzde bir önem seviyesinde negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlerin yaşı ilerledikçe katılımcı takımlar arasında daha önceden sorunlar olmasından negatif etkilenmektedirler.

Hakemlerin unvanıyla müsabakanın oynanacağı gün kötü hava şartlarından olumsuz etkilenilmesi arasında yüzde beş önem seviyesinde değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlere doğru gidildikçe hava şartlarının kötü olması durumundan katılımcılar negatif yönde etkilenmektedirler.

Eğitim durumuyla müsabakanın oynanacağı gün kötü hava şartlarından olumsuz etkilenilmesi arasında yüzde bir önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe katılımcılar müsabaka günü hava durumunun kötü olmasından negatif yönde etkilenmektedirler.

Medeni durumla hakem ekibi içinde birlikte karar verileceği bir pozisyonda anlaşmazlık olmasından kaygı duyulması arasında yüzde beş önem seviyesinde negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar arasında evlilerden bekarlara doğru gidildikçe hakem ekibi içinde anlaşmazlık olmasından daha az kaygı duyuyorlar.

Eğitim durumuyla müsabakada yıldız oyuncuların varlığından olumlu etkilenilmesi arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe katılımcılar yıldız oyuncuların varlığından pozitif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlik unvanıyla fazla seyirci sayısının moral ve motivasyonu olumsuz etkilemesi arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlere doğru gidildikçe fazla seyircinin olması katılımcılar moral ve motivasyon bakımından pozitif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlik süresiyle az seyirci sayısının moral ve motivasyonu olumsuz etkilemesi arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlik süresi ilerledikçe seyirci sayısının az olması durumunda katılımcıların moral ve motivasyonları pozitif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlerin yaşıyla az seyirci sayısının moral ve motivasyonu olumsuz etkilemesi arasında yüzde bir önem seviyesinde pozitif yönlü kuvvetli ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlerin yaşı ilerledikçe seyirci sayısının az olması durumunda katılımcıların moral ve motivasyonları pozitif yönde etkilenmektedirler.

Medeni durumla az seyirci sayısının moral ve motivasyonu olumsuz etkilemesi arasında yüzde beş önem seviyesinde negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar arasında evlilerden bekarlara doğru gidildikçe seyirci sayısının az olması durumunda katılımcıların moral ve motivasyonları pozitif yönde etkilenmektedirler.

Eğitim durumuyla seyircisiz oynanan müsabakalarda moral ve motivasyonun olumsuz etkilenmesi arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe katılımcıların seyircisiz oynanan müsabakalarda moral ve motivasyonu pozitif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlerin yaşıyla müsabaka esnasında futbolcuların tutarlı davranışlarının olumlu etkisi arasında yüzde beş önem seviyesinde negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlerin yaşı ilerledikçe katılımcılar futbolcuların iyi niyetli davranışlarından negatif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlik unvanıyla müsabaka esnasında verilen bir kararın yanlış değerlendirdiğimi anlamamanın olumsuz etkilemesi arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlere doğru gidildikçe müsabaka esnasında hakemin verdiği kararın yanlış olduğunu anlaması, katılımcılar pozitif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlik süresiyle takımların yeterince teknik/taktiğini anlayamamış olmanın olumsuz etkisi arasında yüzde beş önem seviyesinde negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlik süresi ilerledikçe katılımcılar, maçını yönettiği takımların teknik/taktiğini anlayamaması negatif yönde etkilenmektedirler.

Eğitim durumuyla müsabaka esnasında kondisyon eksikliğini hissetmenin olumsuz etkisi arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu

belirlenmiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe katılımcılar, müsabaka esnasında kondisyon eksikliğini hissetmeleri pozitif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlik süresiyle oyuncuların hakemlere karşı yaptıkları saldırgan davranışlardan olumsuz etkilenme arasında yüzde bir önem seviyesinde negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlik süresi ilerledikçe oyuncuların hakemlere yapmış oldukları saldırgan davranışlardan katılımcılar negatif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlik unvanıyla müsabaka bitiminden sonra gözlemcinin hakemin maçı yönetimi hakkındaki yapacağı eleştirilerden olumsuz etkilenme arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlere doğru gidildikçe maçın gözlemcisinin müsabakadan sonra yapacağı eleştiriler katılımcılar pozitif yönde etkilenmektedirler.

Eğitim durumuyla kamuoyu veya basın-yayın organlarının müsabaka sonrası yapacağı eleştirilerden olumsuz etkilenme arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe katılımcılarda müsabaka sonrası kamuoyu veya basın-yayın kuruluşlarının yapacağı eleştirilerden pozitif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlik süresiyle müsabakalarda görevlendirilmeme cezası almanın olumsuz etkileri arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemin bir önceki maçındaki eksikliğinden dolayı ileriki haftalarda görev verilmeyip cezalandırılması hakemlik süresi ilerledikçe katılımcılar pozitif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlerin yaşıyla müsabakalarda görevlendirilmeme cezası almanın olumsuz etkileri arasında yüzde beş önem seviyesinde pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde hakemin bir önceki maçındaki eksikliğinden dolayı ileriki haftalarda görev verilmeyip cezalandırılması hakemlerin yaşı ilerledikçe katılımcılar pozitif yönde etkilenmektedirler.

Hakemlik unvanıyla yöneticilerin ve oyuncuların hakemler hakkında vermiş oldukları olumsuz beyanlardan olumsuz etkilenmeleri arasında yüzde beş önem seviyesinde negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlere doğru gidildikçe yöneticilerin ve oyuncuların hakemler hakkında vermiş oldukları olumsuz beyanlardan katılımcılar negatif yönde etkilenmektedirler.

SONUÇ

Günümüzde futbol, hızla büyüyen bir endüstri haline gelmiştir. Bugün bilinen formatına getirilen futbol, topluma, eğlencenin yanı sıra çok ciddi ticari getiriler de sağlamış durumdadır.

Birçok müsabakada, sinirli ve kontrolsüz davranışlar görmekteyiz. Futbolcuların, birbirlerine savurdıkları küfürler, yapmış oldukları sert müdahaleler, gördükleri kart ve çeşitli cezalar ile seyircilerin hakeme yapmış oldukları itiraz ve kötü sözler, onların psikolojik durumlarıyla ilgili problemler yaşadıklarını göstermektedir. Bu türden problemlerle mücadele etmede, spor kulüplerinde spordan anlayan spor psikologlarına gereksinim vardır. Bunlar, uzman doktor veya psikolog değil, futbolu bilen, futbolcuların saha içerisindeki psikolojilerinden anlayan spor psikoloğu veya spor danışmanı olmalıdır. Antrenör veya teknik direktörler futbolcuları; fiziksel, kuvvet, sürat, dayanıklılık v.b. çalışmalar ile, spor psikologları da psikolojik yönden, zihinsel ve duygusal egzersizlerle hazırlamaktadırlar. Futbolda gelişen bu durum, futbolun bir parçası olan hakemlere ve hakemlik kurumuna bakışı da değiştirmiştir.

Yapmış olduğumuz çalışmada, spor psikolojisi ve hakemlerin hakemlik psikolojileri incelenmiştir. Çalışma, dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, spor psikolojisinin ne olduğu ve tarihçesine değinilerek, spor psikolojisinin konuları ele alınmıştır.

İkinci bölümde, futbol hakeminde bulunması gereken özellikler, hakemlerin yetki ve görevleri, zor ve zevkli yönleri hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde, hakemlerde başarıyı etkileyen psikolojik faktörler olan; zihinsel, duygusal, fiziksel ve kişilik faktörleri hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde, teorik çalışmanın pekişmesini sağlamak amacıyla yapılan anket uygulamasına yönelik sonuçlara yer verilmiştir. Türkiye profesyonel liglerinde görev alan hakemlerin oluşturduğu ana kütle kullanılmış ve hakemlerin hakemlik psikolojileri üzerine düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Hakemlik psikolojisi korelasyonları;

Katılımcıların, hakemlik süresi ile ailevi sorunlarının müsabaka performansını olumsuz etkilemesi arasında, yüzde beş önem seviyesinde olumlu yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlikte önemli unsurlardan biri, hakemlik süresidir. Bu

yüzden hakemlik süresi, hakemin, yönettiği maç sayısına bağlı olarak deneyim kazanmasıdır. Yapılan çalışmada, hakemler içerisinde, hakemlik süresi fazla olan hakemlerin ailevi sorunlarının olması halinde, kendisini maça veremeyeceği ve maç esnasında oyun kurallarında bir takım hata yapabileceği anlaşılmaktadır.

Hakemlerin yaşı ile müsabakanın puan durumu bakımından kolay geçecek görünmesinin olumlu etkisi arasında yüzde bir önem seviyesinde olumsuz yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlikte önemli unsurların diğeri de, hakemin yaşıdır. Çünkü hakemin yaşı, hakemin kişiliği ile ilişkilidir. Müsabakanın puan durumuyla ilgili soruya, yaşça büyük olan hakemlerin katılmadıkları anlaşılmaktadır. Ancak yaşça küçük olan hakemlerin bazılarının ise böyle bir durumdan etkilendikleri belirlenmiştir.

Eğitim durumu ile müsabakanın puan durumu bakımından kolay geçecek görünmesinin olumlu etkisi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumlu yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Buradan, eğitim düzeyi yüksek hakemler de, müsabakanın puan durumu bakımından kolay geçecek görünmesinden etkilenmediklerini belirtmişlerdir. Fakat, eğitim düzeyi düşük olan hakemlerin bazılarının ise böyle bir durumdan etkilendikleri görülmektedir.

Hakemlik süresi ile takımlar arasında önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olmasından olumsuz etkilenmesi arasında yüzde bir önem seviyesinden olumsuz yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlik süresi fazla olan hakemlerin, daha bilgili ve deneyimli oldukları için böyle bir durumdan etkilenmedikleri anlaşılmaktadır. Hakemlik süresi daha az olan hakemlerin böyle bir durumdan etkilendikleri görülmektedir.

Hakemlerin yaşı ile takımlar arasında önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olmasından olumsuz etkilenilmesi arasında yüzde bir önem seviyesinde olumsuz yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Çünkü, iyi bir hakemin temel unsurlarından birisi de hakemin kişiliğiyle ilişkilidir, yaşı büyük olan hakemler, önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olmasından etkilenmediklerini belirtmişlerdir. Yaşça küçük olan hakemlerin bazıları ise, böyle bir durumdan etkilendiklerini belirtmişlerdir.

Hakemlerin ünvanı ile müsabakanın oynanacağı gün kötü hava şartlarının olumsuz etkisi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumsuz yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlerine doğru gidildikçe bu duruma katılmayanların sayısı artmaktadır.

Eğitim durumu ile müsabakanın oynanacağı gün kötü hava şartlarından olumsuz etkisi arasında yüzde bir önem seviyesinde olumlu yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi yüksek olan hakemler, hava şartlarının kötü olmasının, kondisyonlarını ve dayanıklılıklarını etkileyeceğini daha iyi bildiklerinden, onların bu durumdan etkilendikleri anlaşılmaktadır. Fakat, eğitim düzeyi düşük hakemlerin, böyle bir durumdan etkilenmedikleri belirlenmiştir.

Medeni durum ile hakem ekibi içinde birlikte karar verileceği bir pozisyonda anlaşmazlık olmasından kaygı duyulması arasında yüzde beş önem seviyesinde olumsuz yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Evli hakemlerden bekâr hakemlere doğru gidildikçe, bekâr hakemlerin bu anlaşmazlıktan kaygı duymadıkları belirlenmiştir. Evli hakemlerin ise, kaygılandıkları anlaşılmaktadır. Evli hakemlerin böyle bir kaygı içerisinde olması, anlaşmazlık sonucu alacağı tepkilerin ailesini etkileyeceğini düşünmesinden dolayı olabilir.

Eğitim durumu ile müsabakada yıldız oyuncuların varlığından olumlu etkilenmesi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumlu yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Çünkü, eğitim düzeyi yüksek olan hakemlerin, takımın yıldız bir oyuncuyu almak için ne kadar para harcadıklarının ve takımı için de çok önemli olduğunun farkında olmaları ve hakem olarak kendisinin de maçını yöneteceği bilincinde olması düşüncesiyle, yıldız oyuncuların varlığından olumlu etkilenmektedir.

Hakemlik ünvanı ile fazla seyirci sayısının moral ve motivasyonu olumsuz etkilemesi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumlu bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Üst klasman hakemlerinden, klasman yardımcı hakemlerine doğru gidildikçe, fazla seyirci sayısının moral ve motivasyonu olumsuz etkilemediği, aksine seyircinin fazla olmasının hakemi motive edici bir unsur olarak görüldüğü belirtilmektedir.

Hakemlik süresi ile az seyirci sayısının moral ve motivasyonu olumsuz etkilemesi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumlu yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlik süresi uzun olan hakemlerin az seyirci sayısından olumsuz etkilendikleri, fakat hakemlik süresi kısa olan hakemlerin bu durumdan olumsuz etkilenmedikleri görülmektedir.

Hakemlerin yaşı ile az seyirci sayısının moral ve motivasyonu olumsuz etkilemesi arasında yüzde bir önem seviyesinde olumlu ilişki olduğu belirlenmiştir. Burada yaşı

büyük olan hakemler maçta seyirci sayısının az olmasından olumsuz etkilenmektedirler. Çünkü seyirci sayısının fazlalığı hakemi motive edici faktörler arasında yer almaktadır. Yaşça küçük olan hakemler ise, bu durumdan daha az etkilendiklerini belirtmişlerdir.

Medeni durum ile az seyirci sayısının moral ve motivasyonu olumsuz etkilemesi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumsuz yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Bekâr hakemler, az seyirci sayısından olumsuz etkilenmeye katılmadıklarını, evli hakemler ise, bu durumdan etkilendiklerini belirtmişlerdir.

Eğitim durumu ile seyircisiz oynanan müsabakalarda moral ve motivasyonun olumsuz etkilenmesi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumlu yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi yüksek olan hakemlerin, seyircisiz oynanan müsabakalarda, moral ve motivasyon bakımından olumsuz etkilendikleri görülmektedir. Eğitim düzeyi düşük olan hakemlerin ise, bu durumdan etkilenmedikleri söylenebilir.

Hakemlerin yaşı ile müsabaka esnasında futbolcuların tutarlı davranışlarının olumlu etkisi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumsuz yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Yaşı büyük olan hakemler daha deneyimli oldukları için, müsabaka esnasında futbolcuların tutarlı davranışlarından olumlu etkilenmedikleri anlaşılmaktadır. Yaşı küçük olan hakemler müsabaka esnasında, bu durumdan olumlu şekilde etkilendikleri için, müsabakayı daha rahat yönetebilirler.

Hakemlik unvanı ile müsabaka esnasında verilen bir kararın yanlış değerlendirildiğini anlamamanın olumsuz etkisi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumlu yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Üst klasman hakemlerinden klasman hakemlerine doğru gidildikçe bu duruma katılım düzeyinin arttığı görülmektedir. Çünkü üst klasman hakemleri, hakemlik süresi ve deneyim bakımından daha tecrübeli oldukları için klasman hakem ve yardımcı hakemlerinden daha az etkilenmektedirler.

Hakemlik süresi ile takımların teknik/taktiğini anlayamamış olmanın olumsuz etkisi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumsuz yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlik süresi fazla olan hakemler, bu duruma katılmadıklarını belirtmektedirler. Deneyim, hakemlik süresince yönetilen maçla ilişkili olduğu için, hakemlik yılı fazla olan hakemler bilgi ve tecrübeleri ile maçı iyi şekilde yönetebilirler. Ancak, hakemlik süresi az olan hakemler, takımların teknik/taktiğini anlayamamış olmanın olumsuz etkisine katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Eğitim durumu ile müsabaka esnasında kondisyon eksikliğini hissetmenin olumsuz etkisi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumlu yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi yüksek hakemlerin bu durumdan daha fazla etkilendikleri, eğitim düzeyi düşük hakemlerin daha az etkilendikleri belirlenmiştir. Çünkü, eğitim düzeyi yüksek olan hakemler, kondisyon yetersizliğinde, kural ihlali noktasına uzak kalacaklarının ve yorumlama hatasından kaynaklanan yanlış değerlendirmeler yapacaklarının farkındadırlar.

Hakemlik süresi ile oyuncuların hakemlere karşı yaptıkları saldırgan davranışlardan olumsuz etkilenme arasında yüzde bir önem seviyesinde olumsuz yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Hakemlik süresi fazla olan hakemler, oyuncuların yapacağı saldırgan hareketlerden etkilenmediklerini belirtmişlerdir. Çünkü, hakemlik süresi fazla olan hakemlerin bilgi ve deneyimleri daha fazladır. Fakat, hakemlik süresi az olan hakemlerin, oyuncuların saldırgan davranışlarından etkilendiği görülmektedir.

Hakemlik ünvanı ile müsabaka bitiminden sonra gözlemcinin hakemin maçı yönetimi hakkında yapacağı eleştirilerden olumsuz etkilenme arasında yüzde beş önem seviyesinde olumlu yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Üst klasman hakemlerinden klasman yardımcı hakemlerine doğru gidildikçe, gözlemcinin maç sonrası yapacağı eleştirilerden etkilenme durumuna katılanların arttığı görülmektedir. Çünkü, gözlemcinin yapacağı eleştirinin hakemin alacağı nota etki etmesi ve bu not doğrultusunda hakemin, ileriki haftalarda oynanacak müsabakalarda görev alıp-almayacağı belirleneceği için hakemler bu durumdan etkilenebilirler.

Eğitim durumu ile kamuoyu veya basın-yayın organlarının müsabaka sonrası yapacağı eleştirilerden olumsuz etkilenme arasında yüzde beş önem seviyesinde olumlu yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Buradan eğitim düzeyi yüksek olan hakemlerin kamuoyu veya basın-yayın organlarının yaptığı eleştirilerden etkilendiği sonucuna varılabilir. Çünkü, eğitim düzeyi yüksek hakemler bu eleştirileri dikkate alarak, müsabakada, hangi pozisyonda haklı veya haksız olduğunun öz eleştirisini yaparak bundan ders çıkarabilirler. Ancak, eğitim düzeyi düşük hakemler eleştirilerden etkilenmediklerini belirtmişlerdir.

Hakemlik süresi ile müsabakalarda görevlendirilmeme cezası almanın olumsuz etkileri arasında yüzde beş önem seviyesinde olumlu yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Buradan, hakemlik süresi ilerledikçe, hakemlerin müsabakalarda görevlendirilmeme

cezası almasından olumsuz etkilendikleri sonucuna varabiliriz. Yani, hakemin yönettiği maçtaki eksiklerinden dolayı ileriki haftalarda görev verilmeyip dinlendirilmesinin, hakemleri olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Hakemlik süresi az olan hakemlerin bazıları ise, böyle bir durumdan etkilenmediklerini belirtmişlerdir.

Hakemlerin yaşıyla müsabakalarda görevlendirilmeme cezası almanın olumsuz etkisi arasında yüzde beş önem seviyesinde olumlu yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Buradan, yaşı küçük olan hakemlerden büyük olanlara doğru ilerledikçe müsabakalarda görevlendirilmeme cezası alınması, hakemleri olumsuz etkilemektedir.

Hakemlik ünvanıyla yöneticilerin ve oyuncuların hakemler hakkında vermiş oldukları olumsuz beyanlardan olumsuz etkilene arasında yüzde beş önem seviyesinde olumsuz yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Buradan, üst klasman hakem ve yardımcı hakemlerinin, klasman hakem ve yardımcı hakemlerine göre daha fazla etkilendikleri görülmektedir. Bunun nedeni de; üst klasman hakem ve üst klasman yardımcı hakemlerinin daha fazla göz önünde olmaları, tanınmaları ve toplum önünde kendileri ile ailelerinin yıpratılacağını düşüncesi olabilir.

Çalışmalar doğrultusunda, adalet dağıtan kişiler olan hakemlere de büyük görevler düşmektedir. Çünkü bir hakem, vereceği hatalı bir karar sonrası, bir takımın kaybetmesine veya kazanmasına sebep olabilmektedir.

Fakat unutulmaması gereken, futbolun bir hatalar oyunu olduğu ve bu oyunun bir parçası olan hakemlerin de birer insan olduğudur. Nasıl, yöneticilerin yanlış transferlerinde veya teknik direktörün hatalı taktik vererek müsabakayı kaybetmesinde art niyet aranmıyorsa, hakemlerin de müsabaka esnasında yapmış oldukları insani hatalar, farklı yorumlanarak onlar hakkında takımların, yöneticilerin ve genel olarak toplumun yanlış değerlendirmede bulunmamaları gerekmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- ALDERMAN RB., “**Psychological Behavior in Sport, Philadelphia**”, WB Saunders, 1974.
- BALCIOĞLU, İ., “**Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi**”, Bilge Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul, 2003.
- BALTAŞ, A., “**TFF Hasan Doğan Üst Klasman ve Üst Klasman Yardımcı Hakem Semineri Notları**”, İstanbul, 02-12 Ağustos 2008.
- BAŞER, E., “**Uygulamalı Spor Psikolojisi**”, Bağırhan Yayınevi, 3.Baskı, Ankara, 1998.
- BAŞER, E., “**Futbolda Psikoloji ve Başarı, Spor Yüksek Okulları için Yardımcı Ders Kitabı**”, Yayınevi Yayıncılık, İstanbul , 1994.
- BAYSAL, C.; TEKARSLAN, E., “**Davranış Bilimleri**”, İ.Ü. İşletme Fak. Yay., İstanbul, 1998.
- BAUMANN, S., “**Uygulamalı Spor Psikolojisi**”, Çev. İkizler, C.; Özcan, A., Alfa Yayınları, İstanbul, 1994.
- ÇAMLIYAR, H., “**Stres Yaratan Faktörlerin Sportif Performansa Etkileri**”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, 1984.
- DOĞAN, O., “**Spor Psikolojisi Ders Kitabı**”, Cumh. Üniv. Yay., 1. Baskı, Sivas, 2004.
- EBERSPACHER, H., “**Sport Psychology**”, Reinbek b.H. Rowohlt TB, 1984.
- Federation Internationale de Football Association, Laws of the Game 2008/2009, Çeviri: Türkiye Futbol Federasyonu, İsviçre, 2008.
- FRUGH, G.D, “**Okul Psikolojisi**”, Tıpta Yenilikler, İstanbul, 1962.
- GABLER, H., “**Individuelle Voraussetzungen der sportlichen Leistung und Leistungsentwicklung**”, Schorndorf, Hofmann, 1988.
- GRADDY, J.T., “**The Future of Sport Psychology**”, The Degree of Doctor of Philosophy, University of Florida, 2007.
- GABLER, H.; NİTSCH JR; SİNGER R., “**Memory in Sport Psychology**”, Schorndorf, Hofmann, 1986, s. 55.
- ILG, H., “**Motivation and Emotion in Sport Psychology**”, Frankfurt , 1991.

- İKİZLER,C., **“Sporda Başarıyı Etkileyen Psikolojik Faktörler ve Psikolojik Antrenman”**, M.Ü. Sağlık Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1993.
- KONTER, E., **“Spor Psikolojisi ve Futbol”**, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Saray Yayınları, 1.Baskı, İzmir, 1996.
- KONTER, E., **“Sporda Psikolojik Hazırlığın Teori ve Pratiği”**, Bağırhan Yayınevi., Sporsal Kuram Dizisi 13, Ankara, 1998.
- KOÇ, Ş., **“Spor Psikolojisine Giriş”**, Saray Tıp Kitapevleri, 1.Baskı, İzmir, 1994.
- KORUÇ, Z., **“Spor Psikolojisine Giriş”**, TTB Merkez Konseyi Spor Hekimliği Kolu, Yayın No: 1, Ankara, 1992.
- MORGAN, C.T., **“Psikolojiye Giriş Ders Kitabı”** (Çev. Karakaş, Şevki), Hacettepe Ün., Psikoloji Bölümü Yayını, Ankara, 1980.
- MÜHLFRIEDED, B., **“Performans Training in Sports”**, Frankfurt, 1987.
- ÖZBAYDAR, S., **“İnsan Davranışını Sınırları ve Spor Psikolojisi”**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul, Ağustos 1993.
- RAKUVALVY, P., **“Sports Psychologie”**, Hamburg, 1980.
- SCHULTE, R. W., **“Eignungs und Leistungsprüfung im Sport”**, Berlin, 1925.
- Türkiye Futbol Federasyonu Merkez Hakem Kurulu ve Eğitim Planlama Komisyonu, **“Hakem, Yardımcı Hakem ve Dördüncü Hakem El Kitabı”**, İstanbul, Ağustos 2008.
- VENEK, M.; CRATTY, B.J., **“Psychology and the Superior Athlete”**, London; 1970, The Mac Millan.
- WEİNEEK, JOHN, **“Optimales Training”**, Erlangen, Perşmed Fachbuch, 1990.

MAKALELER

- DAVIS, S.; HUSS, M.; BECKER, A., **“Norman Triplett and the Dawning of Sport Psychology. Sport Psychologist”**, Volume: 9, Number: 4,1995.
- GOULD, D.; DICK, S., **“Sport Psychology, The Griffith era, 1920-1940. Sport Psychologist”**, Dec ., Volume: 9, Number: 4,1995.
- KİNG . D.; BRETT, R.; BRİTONNY, L.; SİMON, T.; JENNİFER, A., **“History of Sport Psychology in Cultural Magazines of the Victorian era. Sport Psychologist.”**, Dec., Volume: 9, Number: 4, 1995.

- PETER, K.; JENS, B., **“Physiological Demands of Top-Class Soccer Refereeing in Relation to Physical: Effect of Intense Intermittent Exercise Training”**, Journal of Sports Sciences, Volume: 9, 1995.
- RUSHALL, B. S., LIPPMAN, L.G., **“The Role of Referees In Physical Performance”**, **International Journal of Sport Psychology**, Volume: 29, 1997.
- SCOPPA, V., **“Are Subjective Evaluations Biased by Social Factors or Connections An Econometric Analysis of Soccer Referee Decisions”**, Volume: 35, June 2007.
- COULOMB, G.; RASCLE, O.; SOUCHON, N., **“Players’ Gender and Male Referees’ Decisions About Aggression in French Soccer: A Preliminary Study”**, Volume: 52, No: 7/8, April 2005.
- STRAUSS, B., **“The Impact of Supportive Spectator Behavior on Performance in Team Sports”**, **International Journal of Sports Psychology**, Volume: 33, 2002
- BALMER, NIGEL, J.; Nevill, M., Alan; Lone, M., Andrew; Ward, Paul; et.al, **“Influence of Crowd Noise on Soccer Refereeing Consistency in Soccer”**, **Journal of Sport Behavior**, Volume: 30, No:2; Academic Research Libraray, June 2007.

GAZETE VE DERGİ YAYINLARI

- CEİ, A., **“Hakemlik Psikolojisi”**, Çeviri: Ayşe Kin, H.Ü.S.B.T.Y.O. , Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1, Ankara, 1994, s.23.
- GÜRKAN, B., **“Futbol Ekonomisi, Tam Saha”**, TFF Aylık Spor Dergisi, Sayı 49, Kasım 2008, İstanbul, s.32.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR VE DİĞERLERİ

Dohmen, J.Tomas, The Influence of Social Forces: Evidence From the Behavior of Football Referees, Maastricht University, Netherlands, January 14, 2008.

<http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/120173872/HTMLSTART?CRETRY=1&SRETRY=0> S.E.T. 07.04.2009

The Journal of the American Board of Sport Psychology

<http://www.americanboardofsportpsychology.org/Potels/24/JournalAidman1.pdf>

S.E.T.13.05.2009

EKLER**EK 1**

**TÜRKİYE'DEKİ FUTBOL HAKEMLERİNİN HAKEMLİK PSİKOLOJİLERİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

Bu çalışma Akademik bir çalışma olup amacı, spor psikolojisi konusu ele alınıp ve Türkiye'de profesyonel liglerde görev alan hakemlerin hakemlik psikolojileri üzerine bir araştırma yapılacaktır. Çalışmanın gerçeği yansıtmaması için vereceğiniz bilgilerin doğruluğuna bağlıdır. Anketimize yapacağınız katkıdan dolayı teşekkür eder, yaşantınızda ve görevlerinizde başarılar dileriz.

- 1) Unvanınız : (1) Üst Klasman Hakemi (2) Üst Klasman Yardımcı Hakemi
(3) Klasman Hakemi (4) Klasman Yardımcı Hakemi
- 2) Hakemlik Süresi : (1) 5 yıldan az (2) 5-10 yıl (3) 11-15 yıl (4) 16-20 yıl (5) 20 yıldan fazla
- 3) Yaşınız :
- 4) Eğitim Durumunuz : (1) Lise (2) Üniversite (3) Lisansüstü
- 5) Medeni Durumunuz: (1) Evli (2) Bekâr

6) Aşağıda yer alan ifadelerle katlimi derecenizi belirtiniz. 1 = Kesinlikle katıl-mı-yorum, 2 = Katıl-mı-yorum, 3 = Kararsızım, 4 = Katılıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum olacak şekilde, aşağıdaki her bir soruyu yuvarlak içine alarak cevaplayınız. Örnek: 1 2 3 4 5	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle
1. Ailevi sorunlar müsabaka performansımı olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
2. Müsabakanın puan durumu bakımından kolay geçecek görünmesi beni olumlu etkiliyor.	1	2	3	4	5
3. Müsabakanın puan durumu bakımından zor geçecek görünmesi beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
4. Takımlar arasında önceki müsabakalardan dolayı sorunlar olması beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
5. Kamuoyu veya basın-yayın organlarının müsabaka öncesi yapacağı eleştirilerden olumsuz etkileniyorum.	1	2	3	4	5
6. Müsabakaya konsantre olamamam beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
7. Müsabakaya aşırı konsantre olmam beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
8. Müsabakanın oynanacağı gün kötü hava şartlarından olumsuz etkileniyorum.	1	2	3	4	5
9. Seyirciler arasında performansımı değerlendirdiğine inandığım kişilerin olması beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
10. Hakem ekibim içinde birlikte karar vereceğimiz bir pozisyonda anlaşmazlık olmasından kaygı duyuyorum.	1	2	3	4	5

Arka sayfaya geçiniz...

1 = Kesinlikle katıl-mı-yorum, 2 = Katıl-mı-yorum, 3 = Kararsızım, 4 = Katılıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum olacak şekilde, aşağıdaki her bir soruyu yuvarlak içine alarak cevaplayınız. Örnek: 1 2 3 4 5	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
11. Müsabaka öncesi yöneticilerin tutarlı davranışlarından olumlu etkileniyorum.	1	2	3	4	5
12. Müsabakada yıldız oyuncuların varlığından olumlu etkileniyorum.	1	2	3	4	5
13. Fazla seyirci sayısı moral ve motivasyonumu olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
14. Az seyirci sayısı moral ve motivasyonumu olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
15. Seyircisiz oynanan müsabakalar moral ve motivasyonumu olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
16. Oyuncuların birbirlerine müsabakayı zorlaştırıcı hareketlerinden olumsuz etkileniyorum.	1	2	3	4	5
17. Müsabaka esnasında futbolcuların tutarlı davranışları beni olumlu etkiliyor.	1	2	3	4	5
18. Müsabakada verdiğim bir kararın yanlış değerlendirdiğimi anlamam beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
19. Seyircilerden gelen kötü tezahüratlardan olumsuz etkileniyorum.	1	2	3	4	5
20. Toplu şekilde yüksek ve canlı bir sesle yapılan baskı ve itirazlardan olumsuz etkileniyorum.	1	2	3	4	5
21. Rakip seyirciler arasında kötü tezahüratlar ve kavgalardan olumsuz etkileniyorum.	1	2	3	4	5
22. Takımların yeterince teknik/taktiğini anlayamamış olmam beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
23. Müsabaka esnasında kondisyon eksikliğimi hissetmem beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
24. Oyuncuların hakemlere karşı yaptıkları saldırgan davranışlardan olumsuz etkileniyorum.	1	2	3	4	5
25. Müsabaka bitiminden sonra gözlemcinin yönetimim hakkındaki eleştirileri beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
26. Kamuoyu veya basın-yayın organlarının müsabaka sonrası yapacağı eleştirilerden olumsuz etkileniyorum.	1	2	3	4	5
27. Yakın çevremdeki kişilerin yönettiğim bir müsabakadan beni eleştirmeleri olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
28. Müsabakaların oynandığı haftalarda görev verilmemesi beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
29. Müsabakalarda görevlendirilmeme cezası almam beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5
30. Yöneticilerin ve oyuncuların hakemler hakkında vermiş oldukları olumsuz beyanlar beni olumsuz etkiliyor.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Erzurum’da doğdu. İlköğrenimini Yunus Emre İlkokulunda, orta öğrenimini Erzurum Gazi Ahmet Muhtar Paşa Orta Okulu’nda ve lise öğrenimini Mehmet Akif Ersoy Lisesi’nde tamamladı. 2001 yılında Atatürk Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Kimya Bölümünü kazandı. 2005 yılında lisans eğitimini tamamlayarak, 2006 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Sayısal Yöntemler Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı.

2000 yılında Türkiye Futbol Federasyonu Merkez Hakem Kurulu izniyle Erzurum’da açılan hakemlik kursuna katıldı. 2003-2004 futbol sezonunda C Klasman Yardımcı Hakemliğine, 2007-2008 futbol sezonunda C Klasman Hakemliğine, 2008-2009 futbol sezonunda Üst Klasman Yardımcı Hakemliğine yükselerek görevine devam etmektedir.